

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การส่งเสริมการท่องเที่ยวมิใช่เป็นเรื่องของการมุ่งเน้นการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์และส่งเสริมการขาย เพื่อเป้าหมายแต่เพียงจะขยายตลาดอย่างรวดเร็ว แต่ขาดความใส่ใจที่จะบำรุงรักษาแหล่งท่องเที่ยวให้มีคุณภาพและอยู่ได้อย่างยั่งยืนนั้น ด้วยเหตุนี้รัฐบาลไทย จึงพยายามให้มีการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มากขึ้น โดยเน้นบทบาทของประชาชนในการพัฒนาชุมชนและการสร้างรายได้ให้กับชุมชนโดยการใช้การท่องเที่ยวเป็นจุดขาย ด้วยเหตุนี้จึงได้มีการปรับเปลี่ยนแนวทางและกลยุทธ์การท่องเที่ยว ซึ่งจะเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นให้เข้ามามีบทบาทในการจัดการการท่องเที่ยว ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาถึงการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กรณีศึกษา เกาะพิทักษ์ อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร เพื่อนำไปสู่แนวทางเพิ่มประสิทธิภาพในการมีส่วนร่วมจัดการท่องเที่ยวที่สามารถนำไปใช้ในพื้นที่ต่อไป

ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กรณีศึกษา เกาะพิทักษ์ อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับ

1. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว
2. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
3. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน
4. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยว
5. บริบทพื้นที่ในการศึกษา
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

ความหมายของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่เน้นการให้บริการเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวเพื่อที่จะอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยวได้เดินทางได้ตามวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวและสามารถสร้างความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้อธิบายศัพท์ การท่องเที่ยว ไว้ว่าเป็นคำที่มีความหมายค่อนข้างกว้างขวางเพราะว่ามีได้หมายความแต่เฉพาะเพียงการเดินทางเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ หรือเพื่อความสนุกสนานบันเทิงเริงรมย์ดังที่คนส่วนมากเข้าใจกันการเดินทางเพื่อการประชุม เพื่อศึกษาหาความรู้ เพื่อการกีฬา เพื่อ ติดต่อธุรกิจตลอดจนการเยี่ยม ญาติพี่น้องนับว่าเป็น การท่องเที่ยวทั้งสิ้นซึ่งองค์ประกอบของการท่องเที่ยวจะต้องมีองค์ประกอบอย่างน้อย 3 ประการ คือ จะต้องเป็นการเดินทางด้วยความสมัครใจ เป็นการเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราวเพื่อวัตถุประสงค์ใด ๆ ก็ตามที่ไม่ใช่การประกอบอาชีพหรือหารายได้ นอกจากการเดินทางเพื่อพักผ่อนหย่อนใจแล้วการเดินทางหาความรู้ การสัมมนา การเดินทางเพื่อการกีฬา การติดต่อธุรกิจ ตลอดจนการเยี่ยมญาติพี่น้องนับว่าเป็นการท่องเที่ยวทั้งสิ้น (นิคม จารุมณี, 2536, หน้า 1) การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่ทำให้เกิดการติดต่อระหว่างกันในกลุ่มชนในประเทศและระหว่างประเทศ ก่อให้เกิดมิตรไมตรี สัมพันธภาพที่ดี มีการแลกเปลี่ยน และศึกษาวัฒนธรรมระหว่างกัน นำไปสู่การเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจ (ศรัญญา วรากุลวิทย์, 2546, หน้า 1) นอกจากนั้นการท่องเที่ยวยังหมายถึง การเดินทางเพื่อพักผ่อนคลายความตึงเครียดจากกิจการงานประจำโดยปกติ ซึ่งไม่คำนึงว่าระยะทางนั้นใกล้หรือไกล

ดังนั้น การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางหรือทำกิจกรรมที่ส่งผลต่อเศรษฐกิจที่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับการเดินทางของนักท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ หรือเพื่อวัตถุประสงค์อื่น ๆ ที่ไม่ใช่การแสวงหารายได้หรือเพื่อการประกอบอาชีพ

ความสำคัญของการท่องเที่ยว

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ประกอบด้วยธุรกิจหลายประเภททั้งธุรกิจที่เกี่ยวข้องโดยตรง และธุรกิจที่เกี่ยวข้องทางอ้อมหรือธุรกิจสนับสนุนต่าง ๆ ซึ่งเป็นผลประโยชน์ที่จะช่วยให้เกิดงานอาชีพอีกหลายแขนง เกิดการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นแหล่งที่มาของรายได้ในรูปเงินตรา ซึ่งจะมีส่วนช่วยสร้างเสถียรภาพให้กับดุลการชำระเงินของประเทศ รายได้จากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีส่วนช่วยผ่อนคลายความเสียหายเปรียบในเรื่องดุลการชำระเงินได้เป็นอย่างมาก นอกจากนี้การท่องเที่ยวยังมีบทบาทช่วยกระตุ้นให้มีการนำเอาทรัพยากรของประเทศมาใช้ประโยชน์อย่าง โดยการท่องเที่ยวนั้นสามารถสรุปถึงความสำคัญของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่มีต่อประเทศชาติมี ดังนี้

1. ความสำคัญต่อเศรษฐกิจ

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นปัจจัยและ มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ การเดินทางท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่ได้ยอมสนับสนุนการซื้อสินค้าและการ

บริการ (ศรัญญา วรากุลวิทย์, 2546, หน้า 4) ส่งผลทำให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวก่อให้เกิดรายได้เป็นเงินตราต่างประเทศซึ่งจะมีส่วนช่วยในการสร้างเสถียรภาพให้กับดุลยภาพการชำระหนี้ และช่วยฟื้นฟูเศรษฐกิจ (นิคม จารุมณี, 2536, หน้า 5) ซึ่งจะมีส่วนช่วยผ่อนคลายการเสียเปรียบในเรื่องของดุลการชำระหนี้ได้เป็นอย่างมาก ซึ่งผลประโยชน์จะตกอยู่ในประเทศและจะทำให้เกิดอาชีพกับประชาชนในประเทศมีอาชีพหลายแขนง เกิดการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจ และเมื่อเกิดอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว รายได้จากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจะเป็นรายได้ที่กระจายไปสู่ประชาชนอย่างกว้างขวาง ทำให้ประชาชนมีงานทำ มีอาชีพมากมาย เกิดการจ้างงาน การท่องเที่ยวสามารถสร้างอาชีพได้อย่างกว้างขวาง เนื่องจากอุตสาหกรรมบริการที่ต้องใช้บุคลากรในการทำหน้าที่ให้บริการ โดยเฉพาะธุรกิจทางตรง เช่น ธุรกิจโรงแรม ภัตตาคาร บริษัทนำเที่ยว เป็นต้น ส่วนในธุรกิจทางอ้อมอาจเป็นอาชีพ เช่น หัตถกรรมพื้นบ้าน ขายของที่ระลึกได้จากวัสดุในท้องถิ่น ประชาชน ก็จะมีรายได้เพิ่มขึ้นและยังส่งผลทำให้เกิดการนำทรัพยากรทางธรรมชาติ นำวัสดุพื้นบ้านมาประดิษฐ์ จึงทำให้เกิดการกระตุ้นการผลิต เรียกว่า Multiplier Effect (นิคม จารุมณี, 2536, หน้า 6) อีกทั้งอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวยังทำให้เกิดความเจริญไปยังภูมิภาคต่าง ๆ มีการกระจายการลงทุนไปยังภูมิภาคมากขึ้น โดยการที่อุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นตัวทำให้เกิดการลงทุนในหมวดอุตสาหกรรมอื่น ๆ รวมทั้งพัฒนาภูมิภาคของรัฐบาลในด้านโครงสร้างพื้นฐาน สาธารณูปโภค ถนน การประปา ไฟฟ้า และการติดต่อสื่อสาร โทรศัพท์ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น (นิศา ชัชกุล, 2550, หน้า 9) นอกจากนี้การท่องเที่ยวยังส่งผลทำให้เกิดการดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศให้เข้ามาลงทุน เช่น การสร้างโรงแรม การสร้างศูนย์การค้า การสร้างสนามบิน เป็นต้น ทำให้เกิดการเพิ่มปริมาณของกระแสการเงินเข้ามาหมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจ (ศรัญญา วรากุลวิทย์, 2546, หน้า 10)

2. ความสำคัญของการท่องเที่ยวต่อสังคม

การท่องเที่ยวเป็นการพบปะ ไปมาหาสู่ กัน เป็นการสร้างสัมพันธ์ไมตรีต่อกัน ทำให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างประชากรในประเทศเดียวกัน เกิดความสามัคคีของคนในประเทศ ในทำนองเดียวกันการท่องเที่ยวระหว่างประเทศนำไปสู่มิตรภาพที่ดีต่อกันระหว่างเพื่อนร่วมโลก ที่จะช่วยกันจรรโลงสัมพันธไมตรีที่ดีงามต่อไปในการสร้างสรรค์สันติภาพโลก (ศรัญญา วรากุลวิทย์, 2546, หน้า 11) เมื่อเกิดความเป็นมิตรต่อกันจึงทำให้เกิดการเพิ่มของอัตราการท่องเที่ยวส่งผลทำให้เกิดการรองรับนักท่องเที่ยวที่จะเข้ามาท่องเที่ยวจึงทำให้เกิดการสร้างสรรคความเจริญไปสู่ภูมิภาคต่างๆ เช่น การสร้างโรงแรมที่พัก ภัตตาคาร สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ การสร้างถนน ประปา ไฟฟ้า ท่าเรือและโทรศัพท์ เป็นต้น ซึ่งจะก่อให้เกิดความเจริญขึ้นในสังคม

และอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวอีก (นิคม จารุมณี, 2536, หน้า 7) ผลที่ตามมาจากการนำการท่องเที่ยวได้ เข้าสู่ภูมิภาคยังทำให้เกิดการกระจายรายได้เพิ่มขึ้น เกิดการจ้างงานเพิ่มขึ้น สร้างอาชีพให้แก่ประชาชน มีการจ้างงานในอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น โรงแรม ภัตตาคาร พิพิธภัณฑสถาน หน่วยงานภาครัฐดูแล ะเอกชนที่ให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ธุรกิจขนาดย่อมต่าง ๆ ทำให้คุณภาพชีวิตของประชาชนดีขึ้น ช่วยลดปัญหาการอพยพย้ายถิ่นเข้าไปแออัดในเมือง เพื่อต้องการหางานทำ นอกจากนี้การท่องเที่ยวทำให้เกิดการกระตุ้นให้ประชาชนในท้องถิ่นหรือในประเทศเกิดความรัก ความภูมิใจ ในท้องถิ่นและประเทศ (ศรีบุญญา วรากุลวิทย์ , 2546, หน้า 12) ช่วยบำรุงรักษา อนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวและช่วยกันพัฒนาเป็นการป้องกันการเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว นอกจากนั้นการท่องเที่ยวทำให้เกิดความปลอดภัยขึ้นในชุมชนและในประเทศ ช่วยลดการเกิดอาชญากรรม เพราะ ะเมื่อใดก็ตามที่แหล่งท่องเที่ยวเกิดความไม่ปลอดภัย นักท่องเที่ยวคงไม่ต้องการเข้าไปแหล่งท่องเที่ยว นั้น ๆ อีกทั้งการท่องเที่ยวยังทำให้ประชาชนในประเทศเกิดความสุขและความสบายใจ จากการเดินทางท่องเที่ยวไปยังสถานที่ต่าง ๆ ด้วยประสบการณ์ที่ได้เดินทางไปยังสถานที่แปลกตา ส่งผลทำให้สุขภาพจิตดีขึ้น

3.ก ความสำคัญของการท่องเที่ยวต่อวัฒนธรรม

นักมนุษยวัฒนธรรมได้อธิบายคำว่าวัฒนธรรม (Culture) หมายถึง การผสมผสานของความหมายหลายอย่าง โดยมีธรรมชาติของความเป็นจริง นั้นได้ถูกพัฒนาขึ้นมาและธำรงรักษาไว้ โดยประชาชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ในอีกความหมายของวัฒนธรรมคือ สิ่งที่สังคมมุ่งปรารถนาที่จะเป็นเพื่อที่จะทำให้การดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมเป็นไปอย่างมีความสุขและความพึงพอใจ ดังนั้น วัฒนธรรม คือ สิ่งที่เราสามารถสัมผัสได้ในรูปแบบของสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นชีวิตของประเทศชาติ (นิคม จารุมณี, 2336, หน้า 7)

อุตสาหกรรมท่องเที่ยวทำให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวต่างประเทศและประชาชนในประเทศเกิดการเดินทางท่องเที่ยว จึงทำให้เกิดการส่งเสริมสัมพันธ์ไมตรี ก่อให้เกิดมิตรภาพและความเข้าใจอันดีระหว่างเจ้าของประเทศและผู้มาเยือน และสร้างความสามัคคีให้กับคนในประเทศ การท่องเที่ยวทำให้เกิดการเดินทางไปมาหาสู่กัน พบปะทำความรู้จัก เรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมกันและกัน เป็นการเผยแพร่วัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ให้กับนักท่องเที่ยว อีกทั้งทำให้ประชาชนเห็นถึงความสำคัญของศิลปวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น เช่น การแสดงนาฏศิลป์ การละเล่น การไหว้ การต้อนรับตามประเพณีไทย การช่วยเหลือ การมีน้ำใจ การยิ้มต้อนรับที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่นเป็นมรดกตกทอดที่ควรค่าแก่การนำออกมาเผยแพร่ฟื้นฟูและอนุรักษ์ไว้ เพราะสิ่งเหล่านี้เป็น

สิ่งดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยว (นิคม จารุมณี, 2336, หน้า 7) นอกจากนั้นวิถีชีวิตชุมชนต่างๆ จะมีเอกลักษณ์เป็นของตนเองและจะแตกต่างไปจากสังคมอื่น จึงทำให้เกิดความสนใจและเป็นสิ่งดึงดูดทำให้เป็นสิ่งที่น่าศึกษา เรียนรู้และสัมผัสสำหรับนักท่องเที่ยว ด้วยเหตุผลของการเป็นที่น่าสนใจของนักท่องเที่ยวจึงเกิดการเผยแพร่ และฟื้นฟูไปสู่รุ่นลูก รุ่นหลาน ให้คงอยู่ต่อไปอย่างยั่งยืน และเมื่อนักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ทางวัฒนธรรมที่ดีจะทำให้เกิดความประทับใจจนไม่ลืม (ศรัญญา วรากุลวิทย์, 2546, หน้า 11 - 12)

4. ความสำคัญของการท่องเที่ยวต่อสิ่งแวดล้อม

การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการอนุรักษ์ฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม ตลอดจนรักและหวงแหนผืนแผ่นดิน (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2540, หน้า 49) เนื่องจากประชาชนในพื้นที่ทราบถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมที่ทำให้ทุกคนสามารถใช้ประโยชน์ การท่องเที่ยวยังส่งผลทำให้เกิดการคิดค้นนำเอาทรัพยากรส่วนเกินมาผลิตเป็นสินค้าที่ระลึก นำเอาวัสดุเหลือใช้หรือวัสดุที่ไม่ใช้ ทำการผลิตสินค้าที่ระลึก นอกจาก การท่องเที่ยว จะทำให้ประชาชน มีรายได้เพิ่มขึ้นยัง เป็นการรักษาสภาพแวดล้อมให้สมดุล เช่น การนำกิ่งไม้แห้งมาประดิษฐ์เป็นของที่ระลึก การนำกะลามะพร้าวมาประดิษฐ์เป็นของตกแต่งบ้าน เป็นต้น เมื่อประชาชนในท้องถิ่นเห็นความสำคัญและคุณค่าของทรัพยากรการท่องเที่ยว ซึ่งนำประโยชน์มาสู่ตนเองและท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ทำให้เกิดแนวร่วมในการรักษาและหวงแหนทรัพยากรท่องเที่ยว (ศรัญญา วรากุลวิทย์, 2546, หน้า 12)

5. ความสำคัญที่มีต่อการเมือง

การท่องเที่ยวช่วยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ในระดับประเทศ ระดับภูมิภาค และระดับโลก การท่องเที่ยวทำให้เกิดการร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกันทั้งทางด้านการเงิน การวิจัย การพัฒนา ร่วมกัน มีการประชุมร่วมกันระหว่างประเทศอยู่เสมอทางด้านการส่งเสริมและการพัฒนา การท่องเที่ยว เช่น ประเทศไทย ให้ความสำคัญสนับสนุนในเรื่องการฝึกอบรมบุคลากรทางการท่องเที่ยวให้แก่ประเทศลาว

จากกล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจในการนำรายได้เข้าสู่ในระดับประเทศ จนถึงระดับชุมชน นอกจากนั้นในด้านของสังคม การท่องเที่ยวทำให้เกิดความสุข ความสบายใจ การผ่อนคลายจากความเครียด ซึ่งเป็นการพักผ่อนของนักท่องเที่ยว และยังเป็นการส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี รวมทั้งรักษาทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ตลอดจนจนทางด้านการเมืองการท่องเที่ยวยังช่วยสานสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศ เกิดความร่วมมือระหว่างประเทศ บ่งบอกถึงความเจริญของชาติบ้านเมือง

องค์ประกอบของการท่องเที่ยว

แหล่งท่องเที่ยวเป็นผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวหลักที่รวมเอาสินค้าและบริการหลากหลาย จึงทำให้แหล่งท่องเที่ยวมีองค์ประกอบที่สำคัญอยู่ 3 องค์ประกอบหรือ 3 A's ดังต่อไปนี้คือ

1. สิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว (Attraction) ซึ่งถือเป็นพื้นฐานของระบบการท่องเที่ยวประกอบด้วยทรัพยากรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว เป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวให้อยากเดินทางเข้าไปท่องเที่ยวแล้วเกิดความประทับใจ อาจเป็นสิ่งที่ให้ความรู้หรือความเพลิดเพลินแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งสิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยวย่อมมีความแตกต่างกันไปตามความต้องการและความสนใจของนักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่ม สิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญคือ ทิวทัศน์หรือทัศนียภาพอันสวยงามตามธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ ภูเขา แม่น้ำลำคลอง ทะเล น้ำตก หน้าผา อุทยาน เกาะแก่ง ทะเลสาบ ความประทับใจจากลมฟ้าอากาศ เช่น อากาศที่รู้สึกสดชื่น คุณค่าทางวัฒนธรรม เช่น คูเมือง กำแพงเมือง อนุสรณ์สถาน ชุมชนโบราณ เป็นต้น วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชุมชน เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี และงานเทศกาล หรืองานประเพณี สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ เช่น สวนสนุก สวนสัตว์ โรงละคร ชีวิตยามราตรี โรงแรมสรรพ สนามกีฬา ศูนย์กลางค้า สนามกอล์ฟ และกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น การเดินป่า การขี่ช้าง ซี่ม้า การดูนก ส่องสัตว์ การชมสวนผลไม้ การปั่นจักรยานชมวิวด การดำน้ำ การล่องแพ (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2549, หน้า 10 - 12)

2. การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility) เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางเข้าไปท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวได้ โดยมีเส้นทางหรือเครือข่ายคมนาคมที่สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างสะดวกและปลอดภัย ซึ่งการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างสะดวกและปลอดภัย ซึ่งการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวจะต้องพิจารณา ดังนี้ ประเภท การคมนาคมขนส่งที่จะให้บริการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว โดยพิจารณาว่าจะใช้การขนส่งประเภทใดเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ จึงเหมาะสม หรือจะใช้ขนส่งหลายประการรวมกันไป เช่น การขนส่งทางรถยนต์ การขนส่งทางรถไฟ การขนส่งทางเรือ การขนส่งทางเครื่องบิน อีกทั้งเส้นทางคมนาคมเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว โดยพิจารณาถึงสภาพการเดินทางความสะดวกสบาย ความรวดเร็ว ความปลอดภัย และความมีมาตรฐานดีในระดับสากลของเส้นทางที่จะเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ต่อมาคือการคมนาคมขนส่งภายในแหล่งท่องเที่ยว โดยพิจารณาถึงจำนวนที่เพียงพอคุณภาพและมาตรฐาน ตลอดจนความสะดวกสบาย รวดเร็วและความปลอดภัยของรถสาธารณะ และรถนำเที่ยวที่จะให้บริการภายในแหล่งท่องเที่ยว แบบแผนการเดินทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว โดยพิจารณา

ถึงยานพาหนะที่ใช้ในการเดินทางของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาพักแรมเป็นหมู่คณะทั้งกลุ่มเล็กและกลุ่มใหญ่ทั้งการเดินทางของนักท่องเที่ยวแบบส่วนตัวและครอบครัว บริเวณที่อำนวยความสะดวกให้แก่ยานพาหนะ เช่น สถานีขนส่ง ที่จอดรถ ที่ล้างรถ ที่ซ่อมแซมบำรุงรักษารถ เป็นต้น และปัญหาการจราจรที่อาจขึ้นในแหล่งท่องเที่ยว โดย จะต้องพิจารณาถึงปัญหาการจราจรที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยว เช่น ปัญหาที่จอดรถ ปัญหาการจราจรติดขัด ปัญหาเรื่องเสียงรบกวนนักท่องเที่ยว ปัญหาอากาศเป็นพิษ เป็นต้น (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2549, หน้า 10 - 12)

3. สิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว (Amenity) เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกที่ให้บริการนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวนั้นอย่างประทับใจเพื่อให้นักท่องเที่ยวอยากจะทำท่องเที่ยว นานวันขึ้น หรือกลับมาเที่ยวซ้ำในโอกาสหน้า ซึ่งสิ่งอำนวยความสะดวกที่สำคัญในแหล่งท่องเที่ยว มี 4 ด้าน คือ สิ่งอำนวยความสะดวกด้านอาคารและสิ่งก่อสร้างในแหล่งท่องเที่ยวประกอบด้วย ที่จำหน่ายบัตรเข้าชมแหล่งท่องเที่ยว สำนักงานที่ทำการของแหล่งท่องเที่ยว ห้องน้ำ สาธารณะ ศาลาหรือซุ้มนั่ง ร้านค้า ร้านอาหาร เป็นต้น ต่อมาคือสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการบริการในแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วยซุ้มเข้า ป้ายเครื่องหมาย ลานกิจกรรม สวนหย่อม กระจ่างและที่ปลูกต้นไม้ เป็นต้น สิ่งอำนวยความสะดวกด้านความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วยความปลอดภัยจากโจรผู้ร้ายในแหล่งท่องเที่ยว ความปลอดภัยจากอุบัติเหตุในแหล่งท่องเที่ยว ความปลอดภัยจากภัยธรรมชาติ สุดท้ายคือ สิ่งอำนวยความสะดวกด้านป้ายในแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วย ป้ายต้อนรับนักท่องเที่ยว ป้ายแผนที่แสดงที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยว ป้ายแสดงจุดที่น่าสนใจของแหล่งท่องเที่ยว ป้ายชี้ทางภายในแหล่งท่องเที่ยว ป้ายสื่อความหมาย ป้ายเตือนอันตรายนักท่องเที่ยว และป้ายประกาศอื่นๆ ที่ต้องการให้นักท่องเที่ยวทราบ เป็นต้น (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2549, หน้า 10 - 12)

องค์ประกอบพื้นฐานของการท่องเที่ยวยังมีอีก 4 ประการ ได้แก่ สิ่งดึงดูดใจประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ วัฒนธรรม ชาติพันธุ์ และแหล่งบันเทิง สิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ ที่พัก ร้านอาหารและเครื่องดื่ม สถานบริการ และปัจจัยพื้นฐานทางการผลิต การขนส่ง และการต้อนรับ ซึ่งปัจจัยพื้นฐาน 4 ประการดังกล่าวนี้เป็นแรงจูงใจสำคัญ ทำให้มนุษย์มีความต้องการเดินทางท่องเที่ยว และเกิดความประทับใจ กลับมาท่องเที่ยวใหม่ในแหล่งท่องเที่ยวเดิม การผลิตซ้ำในด้านเศรษฐกิจจึงเกิดขึ้น และปัจจัยทั้ง 4 ประการ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ เกื้อหนุนซึ่งกันและกันของแหล่งท่องเที่ยว (ฐิติทธิ ชูชาติ, 2546, หน้า 43)

รูปแบบของการท่องเที่ยว

การจัดรูปแบบการท่องเที่ยวภายในประเทศให้หลากหลาย และนำสัมผัสมากขึ้น เพื่อสร้างความแปลกใหม่ เปิดโลกทัศน์ พร้อมทั้งดึงดูดให้นักท่องเที่ยวมีความรู้สึกสนใจในเรื่องของการท่องเที่ยวมากขึ้นรูปแบบการท่องเที่ยว รูปแบบการท่องเที่ยว สามารถสรุป ได้เป็น 2 รูปแบบใหญ่ คือ การท่องเที่ยวภายในประเทศ และการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ โดยมีรายละเอียดของแต่ละรูปแบบ ดังนี้

การท่องเที่ยวภายในประเทศ (Domestic Tourism) นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ล้วนเป็นผู้ที่โดยธรรมชาติแล้วเป็นผู้ที่มีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตการดำเนินชีวิตอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะการใช้รถยนต์เป็นพาหนะในการเดินทาง การเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ คือ การเคลื่อนย้ายจากชีวิตชนบทไปอยู่ในเมือง ต่อมาเป็นการเดินทางเพื่อเยี่ยมเยียนญาติๆ ประการสุดท้ายคือผู้คนที่รู้ดีกว่าการเดินทางท่องเที่ยวเป็นการพักผ่อนเป็นรางวัลอย่างหนึ่งของชีวิต (นิคม จารุมณี, 2536, หน้า 33)

การท่องเที่ยวระหว่างประเทศ (International Tourism) นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะเดินทางมาจากประเทศ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นประเทศที่มีอัตราการการเจริญเติบโตของสังคมเมืองใหญ่ มีระดับรายได้ที่ไม่แตกต่างกันมากนัก เป็นกลุ่มคนที่มีรายได้ระดับปานกลาง (Middle - Income) ซึ่งมักจะมีตำแหน่งงานในระดับวิชาชีพชั้นสูงหรือผู้บริหารและระดับหัวหน้างานในระดับช่างฝีมือ การท่องเที่ยวระหว่างประเทศแบ่งได้ เป็น 2 ประเภท คือ Outbound Tour หมายถึง การที่นักท่องเที่ยวเดินทางออกจากประเทศของตนไปท่องเที่ยวประเทศอื่น ๆ ที่ตนสนใจ อาทิ คนไทยเดินทางออกไปท่องเที่ยวประเทศต่าง ๆ และ Inbound Tour หมายถึง การที่นักท่องเที่ยวจากประเทศอื่น ๆ เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศหนึ่ง อาทิ นักท่องเที่ยวประเทศต่าง ๆ เข้ามาเที่ยวในประเทศไทย (กุลวรา สุวรรณพิมล, 2548, หน้า 36)

นอกจากนี้หากแบ่งการท่องเที่ยวตามการจัดการ สามารถแบ่งย่อย 2 รูปแบบคือ การท่องเที่ยวแบบประเพณีนิยม เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นความพึงพอใจและปริมาณของนักท่องเที่ยวเป็นหลัก โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อด้านลบต่อทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการจัดการอย่างดีเยี่ยม เพื่อสามารถดำรงไว้ซึ่งทรัพยากรท่องเที่ยวให้มีความดึงดูดใจอย่างไม่เสื่อมคลาย และธุรกิจท่องเที่ยวมีการปรับปรุงคุณภาพให้มีผลกำไรอย่าง เป็นธรรม ในขณะที่เดียวกันก็ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมได้รับผลประโยชน์ตอบแทนอย่างเหมาะสม และมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมเยียนสม่ำเสมอเพียงพอ แต่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด โดยจัดรูปแบบการท่องเที่ยวออกเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่ง

วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินและมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและท่องเที่ยวอย่างดีและมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงศึกษาระบบนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงผจญภัย การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยา การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพทางธรรมชาติ และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งวัฒนธรรม หรือชมงานประเพณีต่าง ๆ ที่ชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ จัดขึ้นเพื่อให้ได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน พร้อมทั้งได้ศึกษาความเชื่อ ความเข้าใจต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรม มีประสบการณ์ใหม่ๆ เพิ่มขึ้น มีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวชมงานประเพณีและศิลปวัฒนธรรม การท่องเที่ยวดูวิถีชีวิตในชนบท การท่องเที่ยวกีฬาและบันเทิง การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพทางวัฒนธรรม เป็นต้น (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548, หน้า 15-18)

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ความหมายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ช่วงกระแสของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแพร่ขยายไปทั่วโลก การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้จัดทำแผนพัฒนาและอนุรักษ์การท่องเที่ยว จึงได้จัดตั้งคณะทำงานเพื่อศึกษาเรื่อง Ecotourism ระยะแรกของคณะทำงานมีมติใช้คำจำกัดความ Ecotourism ในความหมายของภาษาไทยว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะสื่อความหมายให้ชาวไทยทุกระดับเข้าใจว่า รูปแบบการท่องเที่ยว Ecotourism เป็นรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและรูปแบบการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อการรักษาสิ่งแวดล้อม ในการรับรู้ของชาวไทยคือการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (เซาวลิต สิทธิฤทธิ์ และคณะ , 2545, หน้า 11) นอกจากนี้การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ คือ การท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ มาจากคำว่า Ecotourism ซึ่งเป็นคำที่ผสมระหว่างคำว่า Ecology หรือ นิเวศวิทยา กับคำว่า Tourism หรือการท่องเที่ยว นอกจากนี้ในวงการท่องเที่ยว ยังมีการใช้ภาษาอังกฤษที่สำคัญอื่น ๆ ได้แก่ Nature Tourism หรือ Bio Tourism หรือ Green Tourism แทน Ecotourism ได้เช่นกันเพื่อบ่งบอกให้เห็นว่าเป็นการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย , 2538, หน้า 3) นอกจากนี้การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศโดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย , 2531 อ้างอิงใน การท่องเที่ยวไทยนานาชาติ , 2549, หน้า 55) อีกทั้งการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หมายถึง

การท่องเที่ยวที่มีกระบวนการในก ารอนุรักษ์ (Conservation) การอนุรักษ์มีความหมายในการ ร่วมกันป้องกันรักษาให้คงเดิม โดยจะเป็นการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวทุกประเภท คือธรรมชาติ ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม มีรูปแบบอนุรักษ์มีองค์กรที่รับผิดชอบหรือโดยนักท่องเที่ยว (สถาบัน วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี แห่งประเทศไทย , 2540, หน้า 48) อีกทั้งการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หมายถึง การท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อ แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นธรรมชาติและต่อสิ่งแวดล้อม ทางสังคม ซึ่งหมายรวมถึงวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนมีโบราณสถาน โบราณวัตถุที่มีอยู่ ในท้องถิ่นของชุมชน (สฤษฎ์ แสงอรุณ, 2553) และการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Ecotourism) เป็น การท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นความสำคัญทางเศรษฐกิจควบคู่กับการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม โดยมุ่ง ควบคุมคุณภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยว ให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งการให้บริการนักท่องเที่ยว นับว่าเป็นทางออกที่ดีที่จะก่อให้เกิดความสมดุล ระหว่างกระแส การพัฒนา และกระแสการอนุรักษ์ทางการท่องเที่ยว จึงสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องช่วยกันสนับสนุน ส่งเสริมให้มากขึ้น แต่ความสำเร็จของการส่งเสริม การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ นั้นต้องอาศัยความ ร่วมมือจากทุก ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งฝ่ายรัฐบาล เอกชน และนักท่องเที่ยว เพื่อให้การท่องเที่ยวเชิง อนุรักษ์ยังประโยชน์สูงสุดแก่ทุกฝั ยทั้งในปัจจุบันและอนาคต (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2539 , หน้า 60 – 63)

จากการให้ความหมายก ารท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ดังกล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่าการ ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หมายถึง การท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางไปยังแหล่ง ท่องเที่ยวธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างมีความรับผิดชอบต่อ ไม่ก่อให้เกิดการ รบกวนหรือทำความเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมท้องถิ่น แต่จะเป็นการเน้นการ ได้สัมผัสกับธรรมชาติ วัฒนธรรม การศึกษาเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยว

หลักการของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Conservation Tourism) มีหลักการที่สำคัญ คือ

1. จะต้องมีการอ อนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรการ ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ หรือทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ให้คงสภาพเดิมไว้ให้มากที่สุด
2. กระตุ้นจิตสำนึกของคนในท้องถิ่นให้พยายามดูแลรักษาและปกป้องทรัพยากรการ ท่องเที่ยวเหล่านั้นโดยไม่กระทำการใด ๆ ที่เป็นผลเสียต่อทรัพยากรการท่องเที่ยว
3. ให้ความรู้ความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยว เพื่อตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของ แหล่งท่องเที่ยวที่ตนเดินทางเข้าไปเยือน และให้ความร่วมมือแก่ชุมชนในท้องถิ่นในการอนุรักษ์

สิ่งแวดล้อม อันเป็นมรดกตกทอดของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ ให้คงสภาพที่ดีต่อไป (ไพฑูริย์ พงศบุตร , 2553)

องค์ประกอบและวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

1. ทรัพยากรการท่องเที่ยว (Natural Resource Tourism)

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เกี่ยวข้องกับธรรมชาติที่ยังดำรงไว้ซึ่งสภาพดั้งเดิมของระบบนิเวศ (First Hand Ecosystem) และวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีความเป็นเอกลักษณ์ มีความเป็นเฉพาะในแต่ละท้องถิ่นหรือพื้นที่ แหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ส่วนใหญ่ จึงมักปรากฏอยู่ในพื้นที่อนุรักษ์ เช่น อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์ สัตว์ป่า และอุทยานประวัติศาสตร์ เป็นต้น (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี แห่งประเทศไทย , 2539) กล่าวถึงแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ว่าเป็นแหล่งที่มีจุดเด่นเป็นที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยว (Nature Attractions) และตัดขาดจากโลกภายนอก (Solitude) ซึ่งนักท่องเที่ยวจะไม่ได้ สัมผัสที่บ้าน นอกจากนี้ยังได้ให้ความหมายของทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวว่า หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นจุดหมาย (Destination) ของการท่องเที่ยว ซึ่งหมายถึงพื้นที่รองรับนักท่องเที่ยว พื้นที่แหล่งท่องเที่ยวจะมีทรัพยากรที่เป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว ความดึงดูดใจเหล่านั้นอาจเป็นความดึงดูดใจของนักท่องเที่ยวประเภทใดประเภทหนึ่ง แต่อาจไม่เป็นสิ่งดึงดูดใจของนักท่องเที่ยวประเภทอื่น ดังนั้นสภาพ ทรัพยากรจึงมีความสัมพันธ์โดยตรงกับตลาดการท่องเที่ยว นอกจากความดึงดูดใจในทรัพยากรแล้ว ในบางพื้นที่ยังมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ดังนั้น ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวจึงหมายรวมถึงศักยภาพในการประกอบกิจกรรมของนักท่องเที่ยวด้วย โดยได้แบ่งแหล่งท่องเที่ยวออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ (Nature Destination) และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Cultural Destination) ซึ่งรวมถึงแหล่งท่องเที่ยว ที่เป็นศาสนา ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี (Historical, Archaeological And Regions Destination) และแหล่งท่องเที่ยวศิลปวัฒนธรรม และประเพณี (Art, Culture And Traditional Destinations) (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย , 2542, หน้า 6) เข้าไว้ด้วยกัน ดังนั้น หากมองการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นอุตสาหกรรมบริการอย่างหนึ่ง แหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวข้างต้น จัดได้ว่าเป็นวัตถุประสงค์เพื่อรองรับ การท่องเที่ยว และเป็นวัตถุประสงค์ประเภทใช้แล้วไม่หมดไป หรือสูญหายหากมีการควบคุมป้องกันด้วยการวางแผนอย่างเป็นระบบ และนำไปสู่การปฏิบัติอย่างจริงจัง และต่อเนื่อง ซึ่งจะเป็นการสนับสนุนให้แหล่งท่องเที่ยว มีประโยชน์เพื่อการท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืน โดยไม่เสื่อมโทรมลงไป ทั้งยังไม่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศจนเกินขีดความสามารถของระบบที่จะรองรับได้ (Carrying Capacity)

2. นักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

นักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์สามารถจำแนกได้เป็น 4 ประเภท คือ

ประเภทที่ 1 นักท่องเที่ยวแบบห้าวกะทิ (Hard - Core Nature Tourists) เป็นนักท่องเที่ยวที่เน้นความสำคัญในการศึกษาค้นคว้าขณะที่เที่ยวชมธรรมชาติ

ประเภทที่ 2 นักท่องเที่ยวธรรมชาติแบบอุทิศตน (Dedicated Nature Tourists) เป็นนักท่องเที่ยวที่เน้นเจาะจงไปเที่ยวสถานที่ธรรมชาติโดยเฉพาะ เพื่อจะได้รู้ได้เข้าใจในธรรมชาติหรือประเพณีท้องถิ่น

ประเภทที่ 3 นักท่องเที่ยวธรรมชาติเป็นหลัก (Mainstream Nature Tourists) เป็นนักท่องเที่ยวที่ชอบไปสถานที่แปลก ๆ ที่ไม่เคยไปมาก่อน เช่น ไปเยือนลุ่มน้ำอามาซอน (Amazon) อุทยานกอริลลาในรวันดา (Rawanda Gorilla Park) หรือจุดหมายปลายทางอื่น ๆ ที่เป็นการริเริ่มสำหรับโปรแกรมท่องเที่ยวพิเศษ

ประเภทที่ 4 นักท่องเที่ยวธรรมชาติตามโอกาส (Casual Nature Tourists) เป็นนักท่องเที่ยวที่บังเอิญต้องไปชมธรรมชาติ เพราะเป็นส่วนหนึ่งของโปรแกรมท่องเที่ยวที่ตนได้เลือกไป

3. การตลาด

การตลาดนับเป็นส่วนสำคัญในการชักจูงนักท่องเที่ยวให้ไปท่องเที่ยว โดยเป็นสื่อกลางระหว่างนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งในเชิงการตลาดจะต้องทำความเข้าใจให้ชัดเจนว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มีลักษณะอย่างไร โดยการให้ข้อมูลและสิ่งที่คาดหวังจากการท่องเที่ยว (Expectation) อย่างถูกต้องแก่นักท่องเที่ยว เพื่อเป็นการช่วยให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจว่า รูปแบบของการท่องเที่ยวในลักษณะเช่นนี้เหมาะสมกับความสนใจ และตรงตามความต้องการของตนเองหรือไม่ และสามารถยอมรับกฎ หรือกติกาของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้หรือไม่

4. การบริการ

การท่องเที่ยวซึ่งรวมถึงการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นต่อการสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ในขณะที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยว แต่การเที่ยวเชิงอนุรักษ์นั้นต้องการบริการที่เน้นการให้ข้อมูลข่าวสาร และการบริการเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ ความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น บริการด้านสื่อความหมายธรรมชาติ การมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในภาค

บริการ ซึ่งได้แก่ การจัดที่พักที่สอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น การให้บริการด้านอาหารพื้นเมือง (ดรรชนี เอมพันธ์ และสุรเชษฐ์ เศษฐมาส, 2539 อ้างอิงใน สกฤษฎ์ แสงอรัญญ, 2553)

อย่างไรก็ตามองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ควรรนำมาพิจารณา ก็คือ การสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ถือได้ว่าเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ เพราะหากธรรมชาติและระบบนิเวศได้รับผลกระทบจากการใช้ประโยชน์รูปแบบใดก็ตาม โอกาสที่ธรรมชาติและระบบนิเวศเหล่านั้นอาจจะเสื่อมโทรมลงหรือถูกทำลายโดยคุณค่าไป ดังนั้น การให้ความรู้และความเข้าใจ หรือการสร้างจิตสำนึกแก่ประชาชนท้องถิ่น นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือนเกี่ยวกับความจำเป็นในการปกป้องรักษาธรรมชาติระหว่างการใช้ชีวิตและการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อให้คงอยู่ สนองความต้องการของคนทั่วไป วิธีการสร้างจิตสำนึกมีหลายรูปแบบ เช่น การจัดให้มีศูนย์สื่อความหมายธรรมชาติ ในแหล่งท่องเที่ยว จัดให้มีเอกสารสื่อสิ่งพิมพ์ที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ จัดให้มีนิทรรศการ จัดให้มีเส้นทางเดินเท้า รวมไปถึงการฝึกอบรมให้มีมัคคุเทศก์ เป็นต้น องค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว องค์ประกอบนี้มีความสัมพันธ์กับการสร้างจิตสำนึกที่ได้กล่าวมาข้างต้น กล่าวคือ นักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Ecotourist) มักเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีความปรารถนาหรือสนใจที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติในลักษณะ ะต่าง ๆ และสภาพภูมิทัศน์ตามธรรมชาติ ตลอดจนแหล่งท่องเที่ยวที่ยากลำบากต่อการเดินทาง และมักไม่สนใจกับความสะดวกสบาย เช่น การเดินทางท่องเที่ยวแบบชายหาด พักตามรีสอร์ต หรือโรงแรมหรู ๆ กลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ต้องการการบริการและสิ่งอำนวยความสะดวกที่ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมมากกว่า และอีกองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญคือ การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น การเปิดโอกาสให้ประชาชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในรูปแบบต่าง ๆ จะช่วยให้ชุมชนได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวทั้ง ทางตรงและทางอ้อมรูปแบบการการมีส่วนร่วมในชุมชน เช่น การลงทุนเกี่ยวกับสิ่งอำนวยความสะดวกขนาดเล็กที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมต่ำ การเป็นมัคคุเทศก์ การนำสินค้าที่เป็นศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านมาขายแก่นักท่องเที่ยว จากการที่มีส่วนร่วมของชุมชนด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ซึ่งเป็นที่ยอมรับว่าจะช่วยปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนท้องถิ่นให้ดีขึ้นในระยะยาว จะทำให้ชุมชนตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นธรรมชาติ ซึ่งเท่ากับว่าเป็นการช่วยส่งเสริมการอนุรักษ์ ซึ่งมีความสำคัญต่อสังคมส่วนรวมระดับประเทศอีกด้วย

แนวคิดของการมีส่วนร่วมของชุมชน

การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ผ่านมามีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของรัฐบาลหลายแห่ง โดยเฉพาะการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้มีการดำเนินการทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่แต่ละจังหวัด ตั้งแต่การสำรวจเบื้องต้น การจัดทำแผนหลัก และ การศึกษาความเป็นไปได้ในการพัฒนาการท่องเที่ยว แต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 - 2544) ได้ให้ความสำคัญต่อการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ โดยมีจุดมุ่งหมายในการปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาประเทศ ด้วยการเพิ่มบทบาทของประชาชนในการมีส่วนร่วมให้มากขึ้น ซึ่งหมายถึงประชาชนสามารถกำหนดแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ของตนให้มากกว่าเดิม (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548, หน้า 174)

การมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น คือความสามารถของชุมชนท้องถิ่นที่ทำหน้าที่ให้เกิดสิ่งๆ ที่ต้องการจากโครงการพัฒนาต่างๆ และประสิทธิภาพซึ่งหมายถึงการให้อำนาจแก่ประชาชนเพื่อใช้ความสามารถของตนในการจัดการทรัพยากร การวางแผนและควบคุมโครงการต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของเขาเอง

ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วม คือ การให้ชุมชนในท้องถิ่นผู้ที่ใช้ประโยชน์จากงานนั้น ได้เข้าร่วมทำ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจด้วย ซึ่งการที่ชุมชนในท้องถิ่นจะมีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการจัดบริการท่องเที่ยวควรจะมีการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การแสดงความคิดเห็น การปรึกษา การตัดสินใจเข้าร่วมโครงการ รวมถึงการเข้าร่วมประชุมในชุมชน การร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนและการได้รับผลประโยชน์ร่วมในกิจกรรมท่องเที่ยววิญญานศัพท์ของคำว่า “ การมีส่วนร่วมของประชาชน ”

ได้มีผู้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาประชาชนในหลายรูปแบบวิธีการ และวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันไปตามเนื้อหา ซึ่งในที่นี้ผู้ที่ ศึกษาได้รวบรวมความหมายของการมีส่วนร่วม ดังนี้

ไฮเซนและอัลฮอฟ (Cohen and Uphoff, 1981, p. 6 อ้างอิงใน สุทธิ วรประดิษฐ์, 2553) ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของชุมชนว่าสมาชิกของชุมชนต้องเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องใน 4 มิติ ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมการตัดสินใจว่าควรทำอะไรและทำอย่างไร
2. การมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนา รวมทั้งลงมือปฏิบัติตามที่ได้ตัดสินใจ
3. การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ

ยิวัดงษ์ วุฒิเมธี (2526, หน้า 6) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชน ได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณา ตัดสินใจการร่วมปฏิบัติ และร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งเป็นผลกับประชาชนเอง มนุษย์ทุกคนต่างมีความปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ได้รับการปฏิบัติ อย่างเป็นธรรม และเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น และพร้อมที่จะอุทิศเพื่อกิจกรรมของชุมชน ขณะเดียวกันมนุษย์สามารถพัฒนาได้ถ้ามีโอกาสและได้รับการชี้แนะอย่างถูกต้อง

ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่กลุ่มคนซึ่งในอดีตที่ผ่านมา นั้นเป็นผู้อยู่นอก หรือ กลุ่มคนยาก ส่วนใหญ่ไม่มีสิทธิและโอกาสในการควบคุมทรัพยากรและสถาบันต่าง ๆ ในสังคม รวมถึงการได้เข้าจัดการ การใช้การกระจาย ปัจจัยการผลิตและทรัพยากร ที่มีอยู่ในสังคมด้วยตนเอง ไม่มีใครเป็นผู้กำหนดมาให้ (ประพันธ์ บรรลูลศิลป์ , 2531 อ้างอิงใน ญัฐสา ผิวมา, 2550, หน้า 28)

การมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริงนั้นคือ การที่ประชาชนมีโอกาสอย่างอิสระ ปราศจากการแทรกแซงครอบงำ บังคับให้ได้พัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดแจง ใช้ควบคุมระดมทรัพยากรและปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ประโยชน์เพื่อการดำรงชีพตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของสังคม เป็นการพัฒนาระบบการเรียนรู้และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปแบบการตัดสินใจ ที่จะกำหนดวิถีชีวิตของคนอย่างเชื่อมั่นเพื่อเป้าหมายแห่งการพึ่งตนเองได้ในที่สุด (ทวิทอง หงส์วิวัฒน์ , 2527 อ้างอิงใน จงรักษ์ อินทยนต์ , 2544, หน้า 17)

ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้ การมีส่วนร่วมของประชาชนหมายถึง กระบวนการที่ให้ประชาชนไม่ว่าจะเป็นปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคนที่เห็นพ้องต้องกันเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบในการดำเนินการ โดยร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ ร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ และร่วมในการติดตามผล (วรรณิการ์ ภูมิวงศพิทักษ์ , 2540 อ้างอิงใน ทานตะวัน อินทร์จันทร์ , 2546, หน้า 18)

จากความหมายดังกล่าว สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมหมายถึง กระบวนการที่สมาชิกของชุมชนหรือสมาชิกของกลุ่มมีอำนาจในการตัดสินใจดำเนินกิจกรรมใด ๆ ได้เพื่อจะบรรลุเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ของชุมชนร่วมกัน ปราศจากการครอบงำหรือแทรกแซง รวมทั้งมีอำนาจในการอิสระในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้จากการพัฒนาร่วมกันด้วยความพึงพอใจ มีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนด้วย และมีความรับผิดชอบในการกระทำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนนั้น มีความจำเป็นที่จะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเสนอความคิด

ปัญหา ตัดสินใจ หรือดำเนินงานในขั้นตอนต่าง ๆ ตลอดจนการได้รับผลประโยชน์หรือสามารถแก้ปัญหาได้ด้วยความสามารถที่มีอยู่ เพื่อจะได้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของชุมชนด้วยกัน

ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชน

ในการที่จะดำเนินการพัฒนา หรือจัดการการท่องเที่ยวชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นเป็นสิ่งสำคัญและหากขาดองค์ประกอบนี้การท่องเที่ยวจะเป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวชุมชนไม่ได้ นอกจากนี้การท่องเที่ยวในชุมชนจะสำเร็จต้องขึ้นอยู่กับความร่วมมืออย่างจริงจังของผู้ที่สามารถสื่อสารวัฒนธรรมของตนให้นักท่องเที่ยวได้อย่างแท้จริง ซึ่ง เหตุผลของการสนับสนุนให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวโดยมีชุมชนเป็นฐาน ในการจัดการ (พิมพ์ระวี โรจน์รุ่งสัจด์, 2553, หน้า 33 - 34) ให้เหตุผลดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นองค์ประกอบสำคัญในการดำเนินการวางแผน และตั้งกลยุทธ์การท่องเที่ยว
2. การมีส่วนร่วมของชุมชนนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในหลาย ๆ ทาง
3. การมีส่วนร่วมของชุมชนช่วยเพิ่มความพึงพอใจให้นักท่องเที่ยว
4. การมีส่วนร่วมของชุมชนทำให้เกิดการกระจายรายได้ กระจายผลประโยชน์ที่เกิดจากการท่องเที่ยวแก่ชุมชนอย่างทั่วถึง
5. การมีส่วนร่วมของชุมชนช่วยให้ความต้องการของชุมชนสำเร็จได้
6. การมีส่วนร่วมของชุมชนทำให้เกิดกระบวนการทางประชาธิปไตยอย่างแท้จริงในแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ
7. การมีส่วนร่วมของชุมชนทำให้นักวางแผนสามารถตัดสินใจหรือวางแผนการท่องเที่ยวได้ง่ายขึ้น

ความสำคัญของการบริหารงานแบบมีส่วนร่วม คือ ก่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกันในการปฏิบัติงานที่มุ่งหวัง สามารถใช้ กระบวนการตัดสินใจสามารถรองรับพฤติกรรมของบุคคล ได้กว้างขวางและเกิดการยอมรับได้ สามารถเป็นหลักการของการบริหารที่เป็นผลต่อการดำเนินการเชิงวิเคราะห์ด้วยเหตุผลวิวัฒนาการเพื่อความคิด (การเปิดกว้าง) การระดมความคิด (ระดมสมอง) ซึ่งนำไปสู่การตัดสินใจ และสามารถ ลดช่องว่างของระบบการสื่อสารในองค์กรและขจัดปัญหาความขัดแย้งได้ (วันชัย โกลละสุด, 2549)

ขั้นตอนการมีส่วนร่วมในชุมชน

กระบวนการทำงานในชุมชนแบบมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการที่เน้นให้ประชาชนในชุมชนนั้น ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการศึกษา เน้น อกจากการทำงานใด ๆ ก็ตามหากทุกคนทุกฝ่ายได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานก็จะทำให้รู้สึกถึงความเป็นเจ้าของในงานนั้น ๆ ด้วย ซึ่งทำให้เกิด

การร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมวางแผน อีกทั้งยังเปิดโอกาสให้บุคคลหรือตัวแทนของกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ที่อยู่ในการประชุมเข้ามามีส่วนร่วม และรับผิดชอบในการกำหนดทิศทางในการพัฒนาชุมชน ร่วมกันตัดสินใจอนาคตของชุมชน ร่วมดำเนินการกิจกรรมการพัฒนา และร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นในการมีส่วนร่วมของชุมชน (พีรธร บุญยรัตพันธุ์ และคณะ, 2552, หน้า 7)

การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน โดยเฉพาะประชาชนในชุมชน นหรือท้องถิ่น จึงต้องเป็นการมีส่วนร่วมตลอดกระบวนการเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น (Local Benefit) ซึ่งหมายถึง การกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต การได้รับผลตอบแทนมาบำรุงรักษาแหล่งท่องเที่ยว และทำให้อุตสาหกรรมชุมชนสามารถควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการรักษาระบบนิเวศที่ยั่งยืน สังคมพัฒนาอย่างเหมาะสม มีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยการพัฒนาการของชุมชนเอง (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2542, หน้า 54) เมื่อต้องการให้เกิดประโยชน์ดังเช่นที่กล่าวมาการมีส่วนร่วมจะต้องมีขั้นตอนดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการริเริ่มโครงการร่วมกันคิดค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาในชุมชน โดยร่วมกันตัดสินใจกำหนดความต้องการและร่วมลำดับความสำคัญของความต้องการ
2. การมีส่วนร่วมในขั้นตอนของการวางแผน กำหนดวัตถุประสงค์วิธีการแนวทางการดำเนินงาน รวมถึงทรัพยากรและแหล่งวิทยาการที่จะใช้ในโครงการ
3. การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินงานทำประโยชน์ให้แก่ชุมชน โดยร่วมช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ เพื่อให้รู้ว่าผลการดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ (อภิญา กังสนารักษ์, 2544 อ้างอิงใน พีรธร บุญยรัตพันธุ์, 2552, หน้า 31)

หลักการขั้นตอนในการปฏิบัติของการมีส่วนร่วม มีดังนี้ (นรินทร์ แก้วมีศรี, 2531 อ้างอิงใน สุนนทา จันทวารา, 2545, หน้า 10)

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุ ของปัญหา และร่วมในการตัดสินใจ ซึ่งถือได้ว่าสำคัญเพราะถ้าชุมชนไม่สามารถรับรู้และเข้าใจปัญหาด้วยตนเองแล้ว การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ก็ไม่สามารถเอื้อประโยชน์ในการดำเนินกิจกรรม และเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่อไป
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผน และดำเนินกิจกรรม กล่าวคือ เมื่อบุคคลในชุมชนได้รับรู้และเข้าใจปัญหาของตนเองแล้ว ก็จำเป็นต้องเรียนรู้ที่จะวางแผนและการดำเนินการเพื่อ

หาแนวทางที่จะได้แก้ไขปัญหานั้น รวมทั้งการคัดเลือกแนวทางที่ดีที่สุด เพื่อให้แก้ปัญหาได้ถูกต้อง และตรงประเด็นกับปัญหา

3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน ซึ่งเกี่ยวกับการสร้างความรู้ถึงความเป็นเจ้าของให้เกิดกับชุมชน ทำให้มองเห็นประโยชน์ที่จะได้รับจากการมีส่วนร่วมดำเนินกิจกรรม

4. การมีส่วนร่วมและการติดตามผลแล้วจะทำให้บุคคลเหล่านั้นได้ทราบถึงระดับของผลงานที่ตนเองได้ปฏิบัติ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาและปรับปรุงในครั้งต่อไป

ขั้นตอนในการมีส่วนร่วมประกอบด้วยกระบวนการ 4 ขั้นตอน คือ ขั้นการวางแผน ประชาชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา จัดลำดับความสำคัญ ตั้งเป้าหมาย กำหนดใช้ทรัพยากร กำหนดวิธีการติดตามผล การตัดสินใจ ขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการและการบริหารการใช้ทรัพยากร มีความรับผิดชอบในการจัดสรรและการบริหารการใช้ทรัพยากร ขั้นการใช้ประโยชน์ ประชาชนมีความสามารถนำเอากิจกรรมใช้ประโยชน์ได้เป็นการเพิ่มระดับการพึ่งพาตนเอง และการควบคุมทางสังคม ขึ้นได้รับผลประโยชน์ ประชาชนต้องได้รับการแจกจ่ายผลประโยชน์ จากชุมชนในพื้นที่เท่ากัน (อนงค์ พัฒนกร, 2535 อ้างอิงใน พระมหาบรรดิษฐ์ บรรดาสุข, 2551, หน้า 68)

นอกจากนี้ยังสามารถแบ่งขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนได้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในขั้นริเริ่ม โครงการ เป็นขั้นตอนที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชน ตลอดจนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจกำหนดความต้องการของชุมชน และมีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการของชุมชนนั้น

2. การมีส่วนร่วมในขั้นวางแผนโครงการพัฒนา เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย และวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงาน กำหนดทรัพยากรและแหล่งของทรัพยากรที่จะใช้ในโครงการ เป็นต้น

3. การมีส่วนร่วมในขั้นตอนดำเนินโครงการ เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำประโยชน์ให้แก่โครงการร่วมช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์วัสดุ อุปกรณ์และแรงงาน หรือโดยการบริหารงานและประสานงาน ตลอดจนการดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก เป็นต้น

4. การมีส่วนร่วมในขั้นรับผลที่เกิดจากโครงการพัฒนา เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้รับจากโครงการ หรือมีส่วนในการรับผลเสียที่อาจเกิดจากโครงการ ซึ่งผลประโยชน์หรือผลเสียนี้อาจเป็นด้านกายภาพหรือด้านจิตใจที่มีผลต่อสังคมหรือบุคคลก็ได้

5. การมีส่วนร่วมในขั้นประเมินโครงการพัฒนา เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินว่า โครงการพัฒนาที่พวกเขาดำเนินการนั้นบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ การประเมินผลนี้อาจเป็นการประเมินย่อย (Formative Evaluation) ซึ่งเป็นการประเมินผลความก้าวหน้าของโครงการที่กระทำกันเป็นระยะ ๆ หรือการประเมินผลรวม (Summative Evaluation) ซึ่งเป็นการประเมินผลสรุปรวมยอดของโครงการทั้งหมด (อคิน รพีพัฒน์ , 2547 อ้างอิงใน ศูนย์พัฒนาทรัพยากรการศึกษา, 2553)

สรุปได้ว่ากระบวนการมีส่วนร่วม เริ่มต้นจากการศึกษาข้อมูล สาเหตุของปัญหาการพิจารณาตัดสินใจเลือกแนวทาง การวางแผนพัฒนาแก้ไขปัญหา การดำเนินการหรือปฏิบัติงาน และสิ้นสุดที่การติดตามประเมินผล โดยการดำเนินการที่ให้ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ในฐานะเจ้าของชุมชนหรือทรัพยากรได้มีส่วนร่วมในการพิจารณาจัดสรรทรัพยากร และมีส่วนร่วมตามกระบวนการในทุกขั้นตอนหรือมากขึ้นตอนให้มากที่สุด

รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วมเป็นการกระจายอำนาจจากส่วนกลางลงมาสู่ ท้องถิ่น หรือเป็นความพยายามที่จะให้มีการ พัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนเกิดขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากประชาชนในชุมชนท้องถิ่นจะ รับรู้ปัญหา และความต้องการของตนเองดีกว่าผู้อื่น เพื่อให้มีการเรียนรู้ร่วมกัน และตัดสินใจร่วมกัน จึงมีรูปแบบของการมีส่วนร่วมในการวางแผน จัดพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน ท้องถิ่นมีด้วยกันอยู่หลายรูปแบบ (บุญเลิศ ตั้งจิตวัฒนา, 2548, หน้า 175) ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมแบบชายขอบ (Marginal Participation) เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจไม่เท่าเทียมกันกล่าวคือ ฝ่ายหนึ่งรู้สึกด้อยอำนาจกว่า มีทรัพยากรหรือความรู้ด้อยกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง เป็นต้น

2. การมีส่วนร่วมแบบบางส่วน (Partial Participation) เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากการกำหนดนโยบายของรัฐ โดยไม่รู้จักความต้องการของประชาชน ดังนั้น การมีส่วนร่วมจึงเป็นเพียงประชาชนได้ร่วมแสดงความคิดเห็นในการดำเนินกิจกรรมบางส่วนบางเรื่องเท่านั้น

3. การมีส่วนร่วมแบบสมบูรณ์ (Full Participation) เป็นการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการพัฒนาด้วยความเท่าเทียมกันทุกฝ่าย จัดเป็นการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างแท้จริงของประชาชนตามแนวความคิดและหลักการพัฒนาชุมชน เมื่อนำมาใช้ในการเรียนรู้จะสนับสนุนและส่งเสริมให้มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ (เฉลียว บุรีภักดี และคณะ, 2545, หน้า 115) และสามารถแบ่งรูปแบบการมีส่วนร่วมของการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว ที่นิยมมีอยู่ 3 รูปแบบ คือ

1. การชักชวนให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการ ดำเนินโครงการพัฒนาการ ท้องเที่ยว รูปแบบนี้รัฐบา ล และตัวแทนชุมชนจะวางแผนโครงการพัฒนาท้องถิ่นด้วยตนเอง ประชาชนจะไม่มีส่วนร่วมในการวางแผนและจัดทำโครงการพัฒนาท้องถิ่นเลย แต่จะถูกชักชวน จากรัฐบาลให้เข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินงาน

2. การให้องค์กรชุมชนท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมในการเจรจา ต่อรองสำหรับการ พัฒนาการท่องเที่ยว ซึ่งรูปแบบนี้รัฐบาล และตัวแทนชุมชนท้องถิ่น จะเข้ามามีส่วน ร่วมในการ พัฒนา แต่ความเป็นจริง การริเริ่มโครงการท่องเที่ยวมาจากส่วนกลาง โดยองค์กรสามารถเข้าร่วม ตัดสินใจ และเจรจาท่อรองกับรัฐบาล เพื่อการรั กษาผลประโยชน์ของชุมชนให้มากที่สุด การมีส่วน ร่วมแบบนี้ องค์กรท้องถิ่นจะต้องมีศักยภาพสูงและมีความตื่นตัวในการรักษาผลประโยชน์ของ ชุมชน

3. การให้ท้องถิ่นจัดการพัฒนาการท ่องเที่ยวด้วยตนเอง ซึ่งรูปแบบนี้ชุมชนจะเป็นผู้ ควบคุมและวางแผนพัฒนาการใช้ทรัพยากรท่องเที่ยวด้ วยตนเองอย่างสิ้นเชิง นับเป็นรูปแบบของ การมีส่วนร่วมแบบพึ่งพาตนเองอย่างแท้จริง โดยไม่อาศัยความริเริ่มและชักจูงจากทางรัฐบาล ประชาชนสามารถตัดสินใจปัญหาและแนวทางการพัฒนา ตลอดจนการติดตามผลด้วยตนเอง

กรอบพื้นฐานเพื่ออธิบายและวิเคราะห์ในแง่ของรูปแบบการ มีส่วนร่วมได้ 4 รูปแบบ คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) เป็นการตัดสินใจในระยะเริ่มต้น การ ตัดสินใจในช่วงกิจกรรม และการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรม การมีส่วนร่วมในการดำเนิน กิจกรรม (Implementation) เป็นการเข้าร่วมโดยการสนับสนุนทางด้านทรัพยากร การ เข้าร่วมใน การบริหารและร่วมแรงร่วมใจ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefit) ซึ่งอาจเป็นวัตถุ หรือเงินลงทุน การ มีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) เป็นรูปแบบในการควบคุม ตรวจสอบ การดำเนินกิจกรรมทั้งหมด และเป็นการแสดงออกถึงการปรับตัวในการมีส่วนร่วม ต่อไป (วุฒิชัย พรุณสุนทร, 2544 อ้างอิงใน พระมหาวรดิษฐ์ บรรดาสุข, 2551, หน้า 69)

แนวทางการส่งเสริมให้ประชาชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม

แนวทางการส่งเสริมให้มีส่วนร่วมควรมีการพิจารณาถึงสิ่งต่อไปนี้ (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา , 2542 อ้างอิงใน จงรักษ์ อินทยนต์, 2544, หน้า 24)

1. ดำเนินการให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการกำหนดความต้องการในการพัฒนาการ ท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในพื้นที่ของตนเอง โดยพิจารณาจากที่ตั้ง กิจกรรม ความพร้อม และความ ต้องการของชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

2. ดำเนินการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดการศึกษาและเผยแพร่ความรู้ ความเข้าใจในเรื่องการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในรูปแบบสื่อต่าง ๆ ทั้งในระบบและนอกระบบแก่เยาวชน ประชาชน หรือผู้นำท้องถิ่น

3. ส่งเสริมให้ธุรกิจท่องเที่ยวในท้องถิ่นรวมตัวกันเป็นชมรมหรือสหกรณ์เพื่อ กำหนดทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของท้องถิ่นสามารถดำรงอยู่ได้ในเชิงธุรกิจ โดยให้องค์กรพัฒนาเอกชนและนักวิชาการได้เข้ามามีส่วนร่วมเป็นที่ปรึกษาแนะนำการจัดการ

4. ในการดำเนินการใด ๆ ควรคำนึงถึงทรัพยากร ของท้องถิ่นเป็นอันดับแรก ไม่ว่าจะ เป็นบุคลากร วัตถุดิบ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเอกลักษณ์ทางท้องถิ่นนั้น ๆ

แนวคิดการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ความหมายการจัดการ

การจัดการ หมายถึง แนวทาง ที่ผู้บริหารใช้ในการ ปฏิบัติภารกิจให้สามารถดำเนินงานประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายที่ตั้งไว้ (ธงชัย สันติวงษ์, 2540, หน้า 5)

การจัดการ หมายถึง เป็นศิลปะของการใช้บุคคลทำงานให้กับองค์กรโดยมีการตอบสนองความต้องการ ความคาดหวังให้บุคคลเหล่านั้นมีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน (เรณู สุธรรมนุกุล, 2552 อ้างอิงใน พีรธร บุญยรัตพันธุ์, 2552, หน้า 5)

การจัดการท่องเที่ยว หมายถึง การวางแผนการท่องเที่ยวและดำเนินการให้เป็นไปตามแผน โดยมีการจัดองค์การบริการงานบุคคล การอำนวยความสะดวก และการควบคุมอย่างเหมาะสม เพื่อให้เป็นไปตามแผนที่ได้จัดวางไว้ พร้อมทั้งมีการประเมินผล ในแผนการท่องเที่ยวด้วย (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2542 อ้างอิงใน จงรักษ์ อินทยนต์, 2545, หน้า 26)

จากนิยามความหมายของการจัดการ ซึ่งสรุปได้ว่า การดำเนินการจัดสรรทรัพยากรให้เกิดความคุ้มค่า ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มกิจกรรม ซึ่ง การจัดการต้องประกอบด้วย การวางแผนเสนอความคิดเห็น เสนอปัญหา การ ดำเนินการ วิธีการดำเนินงาน การวางกฎระเบียบของกลุ่ม การร่วมกันตัดสินใจ การร่วมกันบริจาคเงินสมทบและวัสดุอุปกรณ์ การประชาสัมพันธ์ รวมทั้งการติดตามผลประเมินอย่างสม่ำเสมอ

องค์ประกอบของการจัดการ

จากความหมายของการจัดการธุรกิจขนาดย่อมที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็น ว่า การจัดการธุรกิจขนาดย่อมมีองค์ประกอบที่สำคัญดังรายละเอียดต่อไปนี้ (ธงชัย สันติวงษ์, 2540, หน้า 6)

1. การวางแผน (Planning) คือ ภาระหน้าที่ของผู้บริหาร ที่จะต้องทำการคาดการณ์ล่วงหน้าถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่จะมีผลกระทบต่อการทำงานและกำหนดขึ้นเป็นแผนปฏิบัติ ติงงาน หรือวิถีทางที่จะปฏิบัติ เพื่อเป็นแนวทางของการดำเนินงานในอนาคต

2. การจัดองค์กร (Organizing) คือ การจัดการให้มีโครงสร้างของสายงาน ตำแหน่งงาน และอำนาจหน้าที่ต่างๆ เพื่อให้ทรัพยากรทางการบริหารอยู่ในส่วนที่เหมาะสม ในอันที่จะช่วยให้งานขององค์กรบรรลุผลสำเร็จได้

3. การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) คือ การดูแลสั่งการให้เป็นไปด้วยความถูกต้องเรียบร้อย

4. การประสานงาน (Coordinating) คือ การดูแลความสอดคล้องให้ผู้ทำงานสามารถทำงานได้โดยสะดวกเต็มความสามารถ เชื่อมโยงงานของทุกคนให้เข้าด้วยกันได้ และกำกับให้ไปสู่จุดหมายเดียวกัน

5. การควบคุม (Controlling) คือ ภาระหน้าที่ในการที่จะต้องกำกับให้สามารถประกันได้ว่ากิจกรรมต่างๆ ที่ทำไปนั้น สามารถเข้ากับแผนที่ได้วางไว้

วัตถุประสงค์ของการจัดการการท่องเที่ยว

วัตถุประสงค์ของการจัดการท่องเที่ยว เพื่อให้มีความชัดเจนขึ้นโดยผู้ มชนควรมีการกำหนดวัตถุประสงค์หลัก 4 ประการ คือ (พจนา สนวนศรี, 2546 อ้างอิงใน พิมพ์ระวี โรจน์รุ่งสัจย์ , 2553, หน้า 77)

1. เพื่อให้กิจกรรมท่องเที่ยว เป็นกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ เน้นคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เป็นกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับกิจกรรมการพัฒนา ชุมชนในรูปแบบอื่นๆ ที่ต้องเลือกอำนวยความสะดวกต่อกันและกัน เช่น การท่องเที่ยวชุมชนที่ไปเยือนชุมชนชาวประมงพื้นบ้าน นักท่องเที่ยวควรเกิดการเรียนรู้บทบาทของประมงขนาดเล็ก เป็นต้น

2. เพื่อให้กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นตัวกระตุ้นส่งเสริมให้ชุมชนโดยเฉพาะคนหนุ่ม มสาวเยาวชนได้เข้าใจ ให้คุณค่า ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมของชุมชนให้คืนสภาพได้ในระยะต่อไป

3. เพื่อก่อให้เกิดการรวมตัวของคนในชุมชนที่เผชิญต่อผลกระทบทางการท่องเที่ยวแบบเดิม ให้เข้ามามีส่วนร่วมการลดผลกระทบดังกล่าว

4. เพื่อให้เป็นเครื่องมือการเผยแพร่ให้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องของวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต กับสาธารณชนภายนอก

จะเห็นได้ว่าการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ผลประโยชน์ของคนในชุมชน มีการกำหนดทิศทางแผนงาน แผนปฏิบัติการของชุมชน การ

สร้างความรู้ ความเข้าใจให้กับชุมชน โดยเน้นการคิดหาวิธีการทำอย่างไรให้ชุมชนสามารถพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น เป็นการท่องเที่ยวให้เกิดผลประโยชน์กับชุมชนในหลายมิติเป็นหลัก มิได้มองในเรื่องของรายได้ที่มาจากรายได้จากกิจกรรมการท่องเที่ยว

ความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว

การจัดการการท่องเที่ยว จะต้องเป็นการที่ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการและมีส่วนในการตัดสินใจ เนื่องจากการท่องเที่ยวจะสำเร็จไม่ได้หากขาดความเต็มใจที่จะเข้าร่วมของการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นอย่างจริงจัง กระบวนการนี้เป็นกระบวนการที่สำคัญที่ต้อง มีการขับเคลื่อนโดยชุมชนอยู่เสมอ และจะทำให้การเติบโตหรือการเปลี่ยนแปลงที่การท่องเที่ยวจะนำไปสู่ชุมชนดำเนินไปในทิศทางที่ดีที่ชุมชนเองก็พอใจ (พิมพ์ระวี โรจน์รุ่งสัจด์, 2553, หน้า 34)

Tosun และ Timothy ได้นำเสนอเหตุผล 7 ประการ ที่ควรให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ ดังนี้ (Tosun และ Timothy, 2003 อ้างอิงใน พิมพ์ระวี โรจน์รุ่งสัจด์, 2553, หน้า 34)

1. การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของการวางแผนดำเนินงาน และตั้งกลยุทธ์ทางการท่องเที่ยว
2. การมีส่วนร่วมของชุมชนนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในหลายด้าน
3. การมีส่วนร่วมของชุมชนทำให้เพิ่มพูนความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยว
4. การมีส่วนร่วมของชุมชนทำให้เกิดการกระจายรายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวแก่ชุมชนอย่างทั่วถึง
5. การมีส่วนร่วมของชุมชนช่วยให้นักวางแผนทางการท่องเที่ยวสามารถตัดสินใจหรือวางแผนได้ง่าย
6. การมีส่วนร่วมในการจัดการทำให้ชุมชนให้ความต้องการของชุมชนสำเร็จได้
7. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทำให้เกิดกระบวนการทางประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลักในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างมีส่วนร่วม

ในการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนควรระบุให้ชัดเจนว่าใครคือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและในลักษณะใด โดยจากการสอบถามพูดคุย และอาจหาบุคคลหรือองค์กรที่มีความสนใจที่จะเข้าร่วมการจัดการด้วยความเต็มใจ ต่อจากนั้นก็สามารดำเนิการสร้างเครือข่ายของชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในเบื้องต้น และควรมีการจัดประชุมกลุ่มผู้ที่จะร่วมดำเนินการจัดการการท่องเที่ยว

โดยทั่วไปแล้วผู้ที่มีส่วนร่วมหลักในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนนั้นมี 4 ภาคส่วน คือ

1. ชุมชน (Community)
2. ผู้มีอำนาจตัดสินใจ เช่น รัฐ (Decision Maker)
3. ภาคธุรกิจ (Business Operator)
4. นักท่องเที่ยว (Visitor)

โดยทุกฝ่ายจะได้ผลประโยชน์ร่วมกัน (พิมพ์ระวี วจนรุ่งสัตย์, 2553, หน้า 37)

เงื่อนไขความสำเร็จของการจัดการพัฒนาการท่องเที่ยว

สำหรับการจัดการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อไปสู่ความยั่งยืนในประเด็นที่ควรใส่ใจและศึกษาดังต่อไปนี้ (สิริมา ใจมา, 2549 อ้างอิงใน พิมพ์ระวี วจนรุ่งสัตย์, 2553, หน้า 77)

1. ขนาดของชุมชนที่ทำการจัดการการท่องเที่ยวไม่ควรมีขนาดใหญ่จนเกินไปแต่มีลักษณะของ ความเป็นอยู่ชุมชนหมู่บ้าน ที่อาศัยการประนีประนอมแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในชุมชน ปราศจากการแบ่งแยกชนชั้น
2. ก ชุมชนควรมีลักษณะชาติพันธุ์ ที่เป็นเอกลักษณ์ โดยการเป็นชนชาติเดียวกันจะมีอิทธิพลต่อการให้ความร่วมมือและความเข้มแข็งในการจัดการ
3. ก ชุมชนต้องมีศักดิ์ศรีและความภาคภูมิใจในวิถีชีวิตดั้งเดิม ความเชื่อ วัฒนธรรมของตน โดยพร้อมที่จะถ่ายทอดให้กับนักท่องเที่ยว
4. วิถีการดำรงชีวิตของชุมชนเกี่ยวข้องกับธรรมชาติอย่างชัดเจน และผสมผสานกลายเป็นภูมิปัญญาในการจัดการ การใช้ประโยชน์ตลอดการดูแลรักษา
5. สมาชิกในชุมชนเคารพกฎระเบียบที่กำหนดไว้เป็นบรรทัดฐานในการอยู่ร่วมกันทั้งในเรื่องประเพณี ข้อห้ามทางสังคม
6. ชุมชนต้องยอมรับผลที่ตามมาจากการจัดการพัฒนาการท่องเที่ยว ทั้งในเรื่องของรายได้ที่อาจจะไม่คงที่ ผลกระทบในแง่ลบของสังคมและสิ่งแวดล้อม และความเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรม
7. ชุมชนต้องตระหนักร่วมกันได้ว่าการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเป็นเครื่องมือสำหรับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ส่วนผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในรูปแบบของรายได้เป็นเพียงผลพลอยได้เท่านั้น
8. แกนนำชุมชนหรือผู้นำชุมชน ควรมีความเข้มแข็งเป็นที่ ยอมรับของสมาชิกชุมชน เป็นผู้พร้อมจะเสียสละเวลาส่วนตัวเข้ามา จัดการการท่องเที่ยว มีภาวะเป็นผู้นำสูง มีความรู้และ

ไหวพริบที่สามารถสร้างความเชื่อถือ รวมทั้งสามารถทำความเข้าใจกับชุมชนและสร้างความเชื่อมั่นในการจัดการการท่องเที่ยว

นอกจากนี้ยังมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับองค์ความรู้ที่ควรมีในการดำเนินการจัดการท่องเที่ยว เพื่อสามารถจัดการการท่องเที่ยวให้ดำเนินไปเพื่อความยั่งยืน และผ่านอุปสรรคที่ส่วนใหญ่จะหลีกเลี่ยงไม่ได้ให้ผ่านไปด้วยดี องค์ความรู้ดังกล่าว คือ

1. การจัดการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นดี องค์กรต้องกับศักยภาพทางพื้นที่ ศักยภาพขององค์กรและชุมชน และความต้องการที่แท้จริงของชุมชน โดยไม่เบียดบังผลประโยชน์ทางธรรมชาติที่เคยมีและขัดต่อการดำรงชีวิต

2. เป้าหมายในการจัดการการท่องเที่ยวจำเป็นต้องมีเอกภาพสอดคล้องเป็นแนวทางเดียวกันของชุมชน ตลอดจนการมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในเชิงนิเวศและมีทัศนคติที่ดีต่อการท่องเที่ยว

3. การมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกขั้นของการจัดการพัฒนา ควรเกิดจากความสมัครใจทั้งในระดับครอบครัวและระดับชุมชน

4. การบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนจำเป็นต้องมีการร่วมมือในระดับบุคคลและการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจประกอบกัน ทั้งนี้เนื่องจากการจัดการพัฒนาที่ต้องอาศัยองค์ประกอบทางเศรษฐกิจเพื่อเตรียมความพร้อมในการให้บริการ รองรับนักท่องเที่ยว โดยการจัดการต้นทุนทางเศรษฐกิจ จำเป็นต้องมีองค์กรหรือสถาบันชุมชนขึ้นมารองรับ เช่น การรวมกลุ่มในรูปแบบของชมรมการท่องเที่ยว เป็นต้น

5. การจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ ชุมชนจำเป็นต้องร่วมมือกันกำหนดกฎระเบียบหรือข้อตกลงในการใช้พื้นที่และทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยว (พิมพ์ระวี ใจจรูญสัตย์, 2553, หน้า 79)

บริบทพื้นที่ในการวิจัย

เกาะพิทักษ์ อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

ประวัติความเป็นมาของเกาะพิทักษ์ไม่มีที่มาที่แน่ชัดมีแต่เพียงการบอกเล่าต่อกันมาบรรพบุรุษที่เล่าต่อกันมา ถึงประวัติซึ่งมีหลายตำนานของที่มาเกาะพิทักษ์ อันดับแรกคือ ในอดีตชาวบ้านเรียกเกาะพิทักษ์ว่า เกาะผีทัก ตามคำบอกเล่าของชาวประมงผู้หนึ่งซึ่งได้ออกเรือหาปลาอยู่บริเวณเกาะ เมื่อมองมาที่ฝั่งบนเกาะพบว่ามีเงาคนกำลังกวักมือเรียก แต่เมื่อชาวประมงจอดเรือแล้วขึ้นไปบนเกาะกลับไม่พบใครอยู่ที่เกาะ ชาวประมงและชาวบ้านใกล้เคียงจึงเรียกเกาะนี้ว่าเป็นเกาะผีทัก ต่อมาได้มีชาวบ้านเข้าไปอาศัยอยู่บนเกาะ จึงได้เปลี่ยนชื่อมาเป็นเกาะพิทักษ์เพื่อความเป็นสิริมงคลแต่ยังรักษาคำเดิมไว้ เพื่อให้ผู้คนได้จดจำจึงได้เปลี่ยนมาเป็นเกาะพิทักษ์และอีก

ตำนานหนึ่งซึ่ง นายอำพล ธาณีครุฑ ผู้ใหญ่คนปัจจุบันเป็นผู้นำเที่ยวและเล่าให้ฟังว่า ก่อนปี พ.ศ. 2445 กว่า 100 ปีที่ผ่านมา ได้มีโจรจากเกาะสมุย หนองหญ้าไซ และหนองไถ่บึง แห่งละคน หนีการจับกุมของเจ้าหน้าที่ตำรวจขึ้นมาอยู่บนเกาะรอดพ้นคดีได้จึงนำพาครอบครัว มาอยู่ด้วย พร้อมกับสำนึกในความผิดกลับเนื้อกลับตัวนำพาครอบครัวทำมาหากินอยู่บนเกาะ ด้วยการหาปลาและทำสวนมะพร้าวเรื่อยมา จากเพียงไม่กี่คนกลายเป็นสังคมของ 4 ตระกูล คือ ตระกูล "แก้วสถิตย์" (ตระกูลแรกของหมู่บ้าน) ตระกูล "ธาณีครุฑ" ตระกูล "เดชาฤทธิ์" และตระกูล "หินเตี้ยน" ผู้ใหญ่อำพล เล่าถึงที่มาของชื่อเกาะนี้ไม่มีบันทึกไว้เป็นหลักฐานเป็นเพียง การเล่าขานสืบต่อกันมาว่า น่าจะมาจากเหตุการณ์ที่เล่าว่าในสมัยก่อนนั้นมีเรือสำเภาบรรทุกสินค้าผ่านมา ถึงเกาะมีเสียงตะโกนเรียกให้ขึ้นไปบนเกาะ เมื่อขึ้นไปปรากฏว่าไม่มีคนตามที่ได้ยิน เสียงจึงคิดว่าเป็นเสียง "ผีทัก" หรือน่าจะมาจากเหตุการณ์ที่เล่าว่าการที่ได้มีเรือสำเภาบรรทุกสินค้าและเรือ ของชาวประมงที่ออกมาหาปลา ในท้องทะเล ยามใดที่มีลมพายุฝนตกหนักเหล่าบรรดากลาสิเรือต่างก็ใช้เกาะแห่งนี้เป็น "ที่พัก" เพื่อความปลอดภัย ทุกคนได้นำเหตุการณ์จาก เรื่องที่เล่ามาทั้งหมดมาพิจารณาตั้งเป็นชื่อของหมู่บ้าน ในที่สุดทุกคนมีความเห็นว่าคุณ่าว่า "พิทักษ์" มีความหมายที่เป็นมงคล ผู้คนที่อาศัยอยู่บนเกาะจะได้รับการป้องกันให้รอดพ้นจากสิ่งร้ายที่จะมาทำลายได้จึงให้ใช้ชื่อว่า "บ้านเกาะพิทักษ์" ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

เกาะพิทักษ์ เป็นเกาะเล็ก ๆ อยู่ห่างจากอำเภอลำสมอหลวง 18 กิโลเมตร ตั้งอยู่ หมู่ที่ 14 ตำบลบางน้ำจืด อำเภอลำสมอหลวง จังหวัดชุมพร ประกอบด้วย 32 ครัวเรือน มีประชากรทั้งหมด 122 คน เป็นหญิง 63 คน เป็นชาย 59 คน มีเนื้อที่ประมาณ 712 ไร่ ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ อาชีพหลักคือทำการประมง เลี้ยงหอยแมลงภู่ วางอวนจับปลา และทำสวนมะพร้าว การเดินทาง รถยนต์โดยสารประจำทางผ่านถนนที่ว่าการอำเภอลำสมอหลวง ผ่านตำบลปากน้ำหลังสวนเลียบชายทะเล ถึงหมู่ที่ 14 ตำบล บางน้ำจืด ระยะทาง 1,200 เมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ 15 นาที เมื่อถึงจะต้องโดยสารเรือข้ามฝาก คนละ 10 บาท ต่อคน ต่อเที่ยว หากเป็นช่วงที่น้ำลดก็สามารถเดินไปที่เกาะได้ (บ้านเกาะพิทักษ์ , 2553)

ลักษณะเด่นของชุมชน คือ เป็นชุมชนที่มีวิวัฒนาการและพัฒนาบนพื้นฐานหลัก กปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เห็นได้จากการจัดตั้งกลุ่มสหกรณ์หมู่บ้านและกลุ่มอาชีพในชุมชน เช่น กลุ่มตลาดกลางสัตว์น้ำ กลุ่มเศรษฐกิจพอเพียงและกลุ่มกิจกรรมโฮมสเตย์ ซึ่งมีศักยภาพในการให้บริการอย่างครบวงจร โดยมีบ้านพักไว้รองรับนักท่องเที่ยวถึง 15 หลังพร้อมสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็น อาทิ ท่าเทียบเรือ ห้องน้ำสาธารณะ การรักษาความปลอดภัยของชุดตำรวจตระเวน ชายแดน เป็นต้น วัตถุประสงค์หลักในการรวมกลุ่มต่าง ๆ ก็คือเพื่อเป็นการอนุรักษ์

ทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนบนเกาะ ควบคู่กับการส่งเสริมการรวมกลุ่ม และการกระจายรายได้สู่ชุมชนอย่างทั่วถึง (พิมพ์ระวี โรจน์รุ่งสัจด์ , 2553, หน้า 109) ชุมชนเกาะพิทักษ์เป็นชุมชนที่ได้รับรางวัลชุมชนปลอดภัยจากยาเสพติด และในปัจจุบันเกาะพิทักษ์ยังเป็นศูนย์ของการอนุรักษ์หอยมือเสือ อนุรักษ์รอบเกาะและ มีปลาสวยงาม อีกทั้งเกาะพิทักษ์ได้รับการยอมรับจากนิตยสาร และหนังสือหลายเล่ม ว่าเป็นชุมชนที่น่าสนใจและเป็นชุมชนใหม่ที่ เหมาะกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

การท่องเที่ยวของเกาะพิทักษ์เป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เน้นการเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนชาวทะเล โดยการพักอาศัยอยู่กับชาวบ้าน ใช้ชีวิต อย่างพอเพียง โดยผ่านกิจกรรมโฮมสเตย์ของบ้านเกาะพิทักษ์ ซึ่งเกิดขึ้นจากการที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวบนเกาะมีจำนวนมากขึ้น ประกอบกับนักท่องเที่ยวมีความพอใจที่ได้มาท่องเที่ยว และมีการมองหาที่พักบนเกาะ ด้วยเหตุนี้ ผู้นำองค์กรท้องถิ่น ชุมชน ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้า นชื่อ นายอำพล ธานีครุฑ โดยโครงการนี้เริ่มจากการที่ผู้ใหญ่บ้านเรียกลูกบ้านเข้ามาร่วมป ระชุมในการจัดทำกิจกรรมบ้านพัก ในรูปแบบ โฮมสเตย์ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวและเป็นรายได้เสริมให้กับทุ กคนในชุมชน โดยเริ่มต้นเปิดในปี 2538 ในส่วนกิจกรรมท่องเที่ยวอื่น ๆ ชาวบ้าน มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมและจัดการท่องเที่ยวของชุมชน กิจกรรมการท่องเที่ยวของเกาะพิทักษ์มีดังนี้ ศึกษาวิถีชุมชนของชาวประมง นั่งเรือรอบเกาะ ดำน้ำดูปะการังและหอยมือเสือ การตกปลา ไต่ปลาหมึก ชมวิถีเฝ้ามะพร้าวแห้งเพื่อทำน้ำมันมะพร้าว ชมความงามของทัศนียภาพบนยอดเกาะ พิศทักษ์ ซึ่งสามารถมองเห็นเกาะคราม เป็นต้น สิ่งอำนวยความสะดวก บ้านพักโฮมสเตย์ จำนวน 15 หลัง โดยลักษณะบ้านส่วนใหญ่จะเป็นบ้านไม้ชั้นเดียว อยู่ริมทะเล มีระเบียงยื่นออกไปนอกทะเล ในบ้านมี สิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน เช่น ชุดที่นอน ปิกนิก มุ้งกันยุง พัดลม ห้องน้ำ เป็นต้น ในส่วนของอาหาร จะเน้นอาหารทะเลเป็นหลักและเป็นอาหารพื้นบ้านที่มีการประกอบอาหารจากชาวบ้าน (ยอด แก้วสุวรรณ, 2553)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุชิน ศีลธรรม และคณะ (2545) ได้ศึกษาการวิจัยเรื่อง การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการ การการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ บ้านเกาะปากจั่น อำเภอ นครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยการศึกษาวิจัยจุดประสงค์เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชาวบ้านเกาะปากจั่น ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และเพื่อแสวงหาแนวทางในการพัฒนามาตรฐานด้วยคุณภาพในการจัดการ โดยเลือก กลุ่มตัวอย่างเป็น 3 กลุ่ม คือ คณะวิจัย ชาวบ้าน และองค์การบริหารส่วนตำบล ในหมู่บ้านเกาะปากจั่น โดยเป็นการปฏิบัติ การอย่างมีส่วนร่วม พบว่า

กระบวนการที่จะทำให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมด้วยก็คือ การประชาคมชาวบ้านในโอกาสต่าง ๆ และอบรมในสิ่งที่ชาวบ้านมีความสนใจ หรือมีความชอบจะทำให้เกิดการตื่นตัวในการรับรู้สิ่งใหม่ และการที่ชุมชนมีความร่วมมือกับองค์กรภาครัฐ จะทำให้การจัดการหรือการวางแผนเป็นไปด้วยความรวดเร็ว การวิจัยในครั้งนี้ยังทำให้พบจุดแข็งของชุมชนคือ การยึดมั่นทางศาสนา และความสามัคคี และจุดอ่อนของชุมชนคือ การขาดการกระบวนการเรียนรู้ ขาดการประสานสัมพันธ์ที่ดีของผู้นำชุมชน

สุนันทา จันทวารา (2545) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวหาดคูเดื่อ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี โดยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยเพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา แหล่งท่องเที่ยวหาดคูเดื่อ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวหาดคูเดื่อ และแนวทางให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวหาดคูเดื่อ ผู้ศึกษาได้ศึกษากลุ่มตัวอย่าง 122 หลังคาเรือน โดยออกเป็น 3 กลุ่ม คือ ผู้ให้ข้อมูลหลัก ประชาชนที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นที่ไม่ใช่ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว และประชาชนที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นและเป็นผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว โดยศึกษาใน 5 ประเด็น คือ การค้นหาปัญหาและประเด็นปัญหา การวางแผน การร่วมปฏิบัติงาน การตัดสินใจ และการติดตามผล ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน คือทัศนคติต่อการท่องเที่ยว ความตระหนักถึงปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว การได้รับข้อมูลข่าวสารด้านการท่องเที่ยว ส่วนแนวทางการทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว คือ การให้ภาครัฐเข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในการปฏิบัติงาน การมีผลประโยชน์ร่วมกับระหว่างรัฐ เจ้าของสถานที่และผู้ดำเนินงาน ควรให้มีการชักชวนและประชาสัมพันธ์ให้มากขึ้น รวมทั้งการจัดตั้งคณะกรรมการทำงานให้ชัดเจน

ปรกรณ์ จีนาคำ (2547) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษาบ้านห้วยฮี อำเภอแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยการสอบถามชาวบ้านห้วยฮี จำนวน 200 ราย ผลการศึกษาพบว่า ผู้ที่เป็นสมาชิกและไม่เป็นสมาชิกของกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีจำนวน 73 และ 127 คน ตามลำดับ กลุ่มการท่องเที่ยวบ้านห้วยฮีตั้งขึ้นเมื่อปี 2540 โดยสมาชิกมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวในรูปแบบของการเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่น นำเที่ยว ชมวิถีของชาวไทยภูเขาเผ่ากระเหรี่ยง การเดินป่าเพื่อดูนก และพรรณไม้หายาก ตลอดจนการพักผ่อนแบบโฮมสเตย์ ซึ่งมีอยู่ 32 หลังคาเรือน รายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวตั้งแต่ปี 2543 จนถึงเดือนกรกฎาคม 2547 มีจำนวน 562,415 บาท โดยร้อยละ 80 จะเป็นผลตอบแทนให้กับสมาชิกในรูปแบบของค่าที่พักแบบโฮมสเตย์ (วันละ 100 บาท/คน) และค่าอาหารที่เจ้าของบ้านจัดทำให้กับ

นักท่องเที่ยว (มีอัตรา 50 บาท/คน) ค่ามัคคุเทศก์ (วันละ 100 บาท/คน) และอื่น ๆ ส่วนรายได้ที่เหลืออีกร้อยละ 20 จะจัดสรรเป็นผลตอบแทนให้กับคณะกรรมการในการดำเนินงานของกลุ่มการท่องเที่ยวร้อยละ 15 และอีกร้อยละ 5 เป็นค่าใช้จ่ายส่วนกลางเพื่อใช้ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้าน

ในการศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนบ้านห้วยฮี้ ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ เป็นผู้มีอายุไม่เกิน 30 ปี มีการศึกษาไม่เกินระดับมัธยมศึกษาได้เฉลี่ยต่อเดือนน้อยกว่า 3,000 บาท รายจ่ายเฉลี่ยต่อเดือนน้อยกว่า 1,000 บาท กลุ่มตัวอย่างมีการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวด้านสิ่งแวดล้อมเป็นอันดับหนึ่ง รองลงมาคือ การจัดการองค์กรภายในชุมชน และการจัดงบประมาณการเงินตามลำดับ

เมื่อพิจารณาในประเด็นย่อยของการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวทั้ง 3 ด้านหลัก พบว่า ทางด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมนั้น ผู้ที่เป็นสมาชิกกลุ่มการท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการรักษาสิ่งแวดล้อมธรรมชาติของชุมชนมากที่สุด ขณะที่ไม่ได้เป็นสมาชิกจะให้ความสำคัญในเรื่องความสัมพันธ์ของชุมชน และเรื่องการออกกฎระเบียบของชุมชน มากที่สุด สำหรับเรื่องงบประมาณ ทั้งผู้ที่เป็นสมาชิกและผู้ที่ไม่ได้เป็นสมาชิกต่างให้ความสำคัญในเรื่องการคัดเลือกตัวแทนในการทำหน้าที่จัดการงบประมาณการเงิน และการศึกษายังทราบสาเหตุปัญหาและอุปสรรครว่า ปัญหาที่เกิดขึ้น 3 อันดับ คือ ปัญหาไม่มีความรู้ในการโฆษณาประชาสัมพันธ์ ปัญหาการไม่มีความรู้ในการจัดการสิ่งแวดล้อม และปัญหาการไม่มีความรู้ความเข้าใจในการจัดการท่องเที่ยว ส่วนผู้ที่ไม่ได้เป็นสมาชิกเห็นว่าปัญหาที่เกิดขึ้น 3 อันดับแรกได้แก่ ปัญหาการขัดแย้งในชุมชน ปัญหาความขัดแย้งในหน่วยงาน และปัญหาความไม่พร้อมของการรองรับนักท่องเที่ยวตามลำดับ

ศาสตราจารย์ (2552) ได้ทำการศึกษาเรื่องกิจกรรมการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืนกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของบ้านแม่กำปอง ตำบล ห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่ฮ่องสอน จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทประชาชนท้องถิ่นและบทบาทชุมชนในการจัดกิจกรรมและศึกษาผลกระทบต่อชุมชนด้านการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง การเรียนรู้ทางการเมืองและการมีส่วนร่วมของประชาชนอันเกิดจากการดำเนินกิจกรรม ในการศึกษาวิจัยนี้ได้ทำการศึกษาเอกสารทางวิชาการ ข้อมูลที่เกี่ยวข้องและการสำรวจความคิดเห็นในเชิงคุณภาพ เพื่อทราบบทบาทการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดกิจกรรมการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืน ทราบการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงด้านการเมือง ภายหลังจากการจัดกิจกรรม จากกลุ่มประชากรตัวอย่างทั้งสิ้น 17 คน

จำแนกกลุ่มได้ 2 กลุ่ม คือกลุ่มผู้นำชุมชน จำนวน 5 คน และกลุ่มชาวบ้านจำนวน 12 คน ผลการศึกษาพบว่า 1) ชาวบ้านแม่กำปองมีส่วนร่วมในกิจกรรมการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืนทุกขั้นตอน ซึ่งมีทั้งรูปแบบการมีส่วนร่วมโดยตรง การมีส่วนร่วมทางอ้อม และการมีส่วนร่วมในการสเปิดโอกาสให้ซึ่งเป็นผลมาจาก หลายปัจจัยที่สำคัญ ได้แก่ สถานะทางเศรษฐกิจ สถานะบทบาททางสังคม การศึกษา ประสบการณ์ส่วนตัว ช่องทางการมีส่วนร่วมและการคาดหวังและผลได้รับประโยชน์ 2) การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ภายหลังจากดำเนินการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืนที่ผ่านมาไม่ได้กระทบวิถีชีวิต วิถีคิดของชุมชนเนื่องจากการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืนนี้มีความสอดคล้องกับบริบทพื้นที่ ชุมชนอยู่แล้ว ประกอบกับการตลาดนักท่องเที่ยวยังคงแคบอยู่ และการดำเนินกิจกรรมยังอยู่ในระยะเปลี่ยนผ่าน ทำให้ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ น้อยซึ่งชุมชนสามารถจัดการควบคุมดูแลได้ 3) การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืนและผล การเปลี่ยนแปลงชุมชนด้าน เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้ทางการ เมืองที่ทำให้การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนมีมากขึ้น และมีกา รมีส่วนร่วมทางการเมือง ดังกล่าวส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของชุมชน

ฐานผลการจ วจินทร์ (2545 อ้างอิงใน พระครูสมุทรวีราภรณ์ มหานาค, 2552, หน้า 65) ได้ทำการศึกษาศักยภาพของชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเพื่อการพัฒนาแบบ ยั่งยืน : กรณีศึกษาบ้านมาตีน ตำบลอ่าวนาง อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ พบว่า ศักยภาพในชุมชน ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรประชากรส่วนใหญ่ของบ้านมาตีน มีระดับการศึกษาไม่สูง นัก มีวิถีชีวิตและประเพณีจามแบบของชาวมุสลิม ในการจัด การทรัพยากรธรรมชาตินั้นชุมชนมี ศักยภาพในการนำวัตถุดิบที่ มีอยู่ในชุมชนมาใช้ประโยชน์สูงมาก แต่ไม่ได้ใช้ทรัพยากรนั้นอย่าง ประหยัดและมีการสำรวจถึงผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมที่จะเกิดขึ้นกับชุมชน ทั้งนี้อาจเพราะเห็นว่า ชุมชนยังมีทรัพยากรธรรมชาติอีกมากมายและยังไม่ได้พบกับภาวะขาดแคลนวัตถุดิบ จึงไม่ได้ให้ ความสำคัญและไม่มีความต้องการรองรับการจัดการทรัพยากร ในส่วนของรายได้จากการท่องเที่ยว ของชุมชนยังมากไม่เท่าที่ควร เพราะชุมชนบ้านมาตีนเพิ่งเริ่มจากดำเนินการกิจกรรมการท่องเที่ยว ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การจัด Home Stay การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ เป็นต้น สำหรับการเป็น สมาชิกกลุ่ม ชาวบ้านส วนมากจะได้รับผลประโยชน์จากการเข้าร่วมกลุ่มทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น นอกจากนี้ยังทำให้เกิดความสัมพันธ์กับระดับศักยภาพของชุมชน ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิง เกษตรเช่นกัน ทั้งนี้เพราะส่วนใหญ่จะเป็นรูปแบบของการพัฒนาผลิตภัณฑ์ เช่นการผลิตภัณฑ์ จากกะลามะพร้าว จากไม้ผ้าบาติก โดยไม่เป็นรูปแบบการฝึกอบรมด้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

โดยตรง สำหรับหน่วยงานที่จะเข้ามาแนะนำและจัดฝึกอบรม ส่วนใหญ่จะเป็นหน่วยงานในจังหวัดกระบี่ สำนักงานจังหวัดกระบี่ สำนักงานเกษตรจังหวัดและเกษตรอำเภอ พัฒนาชุมชน เป็นต้น

นิรมล พงศ์สถาพร (2551) ทำการศึกษาค้นคว้าเรื่องการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว กรณีศึกษาแหล่งโบราณบ้านโป่งมะนาว ตำบลห้วยขุนราม อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี งานวิจัยเกิดจากความสนใจในเรื่องผลกระทบของการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในประเทศไทย การศึกษาที่ผ่านมาพบว่าผลกระทบต่อการปรับตัวด้านการจัดการการท่องเที่ยวใน 2 ลักษณะ คือ 1. การแข่งขันทางการท่องเที่ยวที่สูงขึ้น โดยการสร้างความพร้อมและการให้บริการแบบครบวงจรในแหล่งท่องเที่ยว 2. การปรับตัวในด้านการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการด้านการท่องเที่ยวของชุมชน การดูแลแหล่งโบราณคดีและโบราณสถานที่มีความสำคัญในระดับท้องถิ่นในปัจจุบันมีการถ่ายโอนอำนาจการดูแล เนื่องจากกรมศิลปากรมีการปรับเปลี่ยนค่อนข้างล้ำซ้ำตามระบบราชการ โบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์บ้านโป่งมะนาว เป็นแหล่งโบราณคดีอีกแห่งหนึ่งที่ชุมชนโดยรอบให้ความสำคัญในการมีส่วนร่วมการจัดการการท่องเที่ยว ดังนั้นการวิจัยในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบลักษณะขั้นตอน ปัจจัยและข้อจำกัดในการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่บ้านโป่งมะนาว ต่อการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบของการมีส่วนร่วมเป็นไปในลักษณะของกลุ่มกิจกรรมที่เกิดขึ้นเพื่อรองรับการพัฒนาหมู่บ้านโป่งมะนาวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยที่กลุ่มกิจกรรมลักษณะที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ กลุ่มกิจกรรมที่เป็นทางการและมีผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวคือ กลุ่มชมรมอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีและทรัพยากรธรรมชาติ กลุ่มยุวมัคคุเทศก์ ส่วนกลุ่มกิจกรรมที่ไม่เป็นทางการแต่มีกิจกรรมส่งเสริม และเกี่ยวเนื่องต่อการท่องเที่ยวของหมู่บ้านคือ กลุ่มหัตถกรรมที่ผลิตภัณฑืถกเชือกปอ

ปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของคนในหมู่บ้านโป่งมะนาวถูกแก้ไขผ่านระบบเครือข่าย ระบบอาวุโสและความเข้าใจ ในพื้นฐานของการมีส่วนร่วมในการสนพระนี้ ประนอมความแตกแยก ทำให้การจัดการการท่องเที่ยวของหมู่บ้านโป่งมะนาวยังคงสามารถที่จะทำงานต่อไปนี้ด้วยการแบ่งปันหน้าที่ความถนัด และตามข้อตกลงร่วมกันของกรรมการในชมรมอนุรักษ์

พนิตตา สิงห์ครุ (2544 อ้างอิงใน บดินทร์ เมธมูทา , 2552, หน้า 32) ได้ทำการศึกษาศักยภาพของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบโฮมสเตย์บ้านห้วยฮี ตำบลปูลึง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่นักท่องเที่ยวจะพักแรมในชุมชน

เสมือนเป็นสมาชิกในครอบครัวเพื่อเรียนรู้วิถีชีวิตแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เรียนรู้วัฒนธรรมชุมชน
 แห่งนี้ดำเนินธุรกิจการท่องเที่ยวมากกว่า 4 ปีแล้วสามารถสร้างรายได้ให้สมาชิก 200 – 600 บาท
 ต่อเดือน ซึ่งเป็นที่พอใจของชุมชนเพราะทรัพยากรวัฒนธรรม วิถีชีวิต อนุรักษ์ไว้ภายใต้ การ
 จัดการการท่องเที่ยว

มิศรา สามารถ (2543 อ้างอิงใน บดินทร์ เมธมูทา , 2552, หน้า 32) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วม
 ร่วมของท้องถิ่นของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการด้านท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนท้องถิ่น
 ชุมชนท้องถิ่นบ้านถ้ำลอด บ้านเขาหลวง บ้านคลองช้าง บ้านโคกเกตุ และบ้านโขงกุดหวาย
 พบว่า

1. ลักษณะการก่อตัวของกลุ่มในชุมชนท้องถิ่นเพื่อการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว
 เชิงนิเวศ มี 3 แบบคือ 1) แบบที่เกิดในชุมชนตามความต้องการของชุมชนท้องถิ่นเอง 2) แบบ
 เกิดขึ้นตามภารกิจขององค์กรปกครองท้องถิ่น และ 3) แบบที่เกิดขึ้นจากแรงกระตุ้นของภาค
 ราชการในพื้นที่

2. การตัดสินใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนท้องถิ่น มีหลายประเด็นได้แก่
 ชุมชนท้องถิ่นได้ร่วมกันพิจารณาว่าสมควรจะดำเนินการหรือไม่ วางแผนดำเนินการตามขั้นตอน
 และกำหนดกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีทั้งภายในและภายนอกชุมชน และประเด็นเรื่องผลประโยชน์ที่
 สมาชิกควรได้รับจากกองทุนในลักษณะเงินปันผล

3. การรวมตัวกันเป็นกลุ่ม /องค์กร ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมโดยการจัดตั้ง
 คณะกรรมการที่ดำเนินการการท่องเที่ยวด้วยการเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตยจากสมาชิกใน
 ชุมชน องค์กรปกครองท้องถิ่นที่มีภารกิจ และโดยเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ ของชุมชนท้องถิ่นในการ
 ดูแล

4. การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวต้องสอดคล้องกับความคิดเห็นของสมาชิกในชุมชน
 ท้องถิ่น ได้แก่ การกำหนดจุดท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่น่าสนใจ รูปแบบการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว
 พาหนะที่ใช้ประกอบการท่องเที่ยว วัฒนธรรมที่ควรอนุรักษ์ งานประเพณีท้องถิ่น และการขาย
 ของที่ระลึกจากผลิตภัณฑ์หรือหัตถกรรมพื้นบ้าน

5. การปฏิบัติงาน การแบ่งภารกิจ มีส่วนร่วมโดย 1) เป็นเครือข่ายความร่วมมือเพื่อ
 ระดมและผนึกกำลังกันเสริมสร้างการท่องเที่ยวชุมชน 2) การแบ่งภาระหน้าที่ให้เกิดความชัดเจนไม่
 ซ้ำซ้อนเพื่อให้การบริหารจัดการเป็นไปด้วยความยุติธรรม

6. ทูทางสังคม คือ 1) ความรู้พื้นฐานและภูมิปัญญาชาวบ้าน การอนุรักษ์ประเพณี
 และวัฒนธรรมดั้งเดิม ซึ่งเรียบง่ายแตกต่างและหายากจากสังคมสมัยใหม่ 2) การอนุรักษ์

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน นวัตกรรมด้วยความรักและห่วงใย 3) การดำรงชีวิตประจำวันแบบวิถีไทยด้วยสมุนไพรนานาชนิด

7. ผลตอบแทนหรือประโยชน์อื่น ๆ ได้แก่ เงินรายได้จากกิจกรรมการท่องเที่ยวการขายผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน การเปิดร้านขายอาหารและของที่ระลึก

8. การพัฒนาชุมชน ซึ่งเป็นผลรวมในลักษณะ นามธรรม ได้แก่ ความรัก ความสามัคคีในชุมชนและลดความขัดแย้ง การเรียนรู้ในสิ่งใหม่จากความสัมพันธ์กับบุคคลภายนอก ความรู้สึกห่วงใยในสิ่งที่ดั่งามของชุมชนทั้งชนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน

อรอนงค์ ธรรมกุล (2539) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการพัฒนาท้องถิ่น มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาหลักการ วิธีการ รูปแบบการมีส่วนร่วม ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม และผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการมีส่วนร่วมขององค์กรชาวบ้านในกระบวนการพัฒนาท้องถิ่น การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม รวมทั้งศึกษาข้อมูลจากเอกสารทางราชการ ทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือ สมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนทั้งหญิงและชาย ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ผู้นำคณะกรรมการหมู่บ้าน ประธานและกรรมการการกลุ่มกิจกรรมกองทุนอาหารหมู่บ้านและกลุ่มอื่น ๆ เจ้าหน้าที่ภาครัฐและองค์กรเอกชน ตลอดจนชาวบ้านทั่วไป ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

กลไกสำคัญที่ทำให้สมาชิกขององค์กรชาวบ้านมีส่วนร่วม มีการเรียนรู้ มีความเชื่อและอุดมการณ์ ได้แก่ ความผูกพันเป็นเครือญาติ ตลอดจนการมีผลประโยชน์ร่วมกัน ผู้นำและสมาชิกมีบทบาทร่วมกันในการดำเนินกิจกรรมจากกระบวนการพัฒนาท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ

วิธีการในกระบวนการมีส่วนร่วม ได้แก่ การร่วมปรึกษาหารือปัญหาาร่วมกัน การร่วมกันปฏิบัติกิจกรรม และการร่วมประเมินสรุปผลกิจกรรมที่ดำเนินการ

รูปแบบที่สมาชิกองค์กรชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เป็นไปตามระเบียบและข้อบังคับร่วมกันกำหนดในการดำเนินการ ทั้งที่เป็นงานส่วนร่วมของชุมชน คือกิจกรรม ฌาปนกิจ สงเคราะห์ กิจกรรมงานบุญของชุมชนและของส่วนตัว กิจกรรมพัฒนาสถานที่สาธารณประโยชน์ของหมู่บ้าน โรงเรียนและวัด และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ให้สมาชิกได้เข้าร่วมในกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อเองและครอบครัว

ปัจจัยที่ทำให้คนในชุมชนรวมตัวกันก่อตั้งเพื่อร่วมกันปฏิบัติ กิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ ด้านภาวะเศรษฐกิจ เช่นการขาดแหล่งเงินทุนในการนำไปประกอบอาชีพ ความผูกพันเป็นเครือญาติ การมีปัญหาร่วมกัน และการได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ของรัฐและองค์กรเอกชน

ผลการเปลี่ยนแปลงการเข้าร่วมในกิจกรรมการพัฒนาขององค์กรชาวบ้าน คือ องค์กรมีความเข้าใจสถานภาพความมั่นคงของกลุ่ม ความรู้สึกการมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของกิจกรรมที่ทำให้กิจกรรมมีความต่อเนื่อง ความเข้มแข็งของกลุ่มที่เกิดจากคณะกรรมการและสมาชิกกลุ่ม มีส่วนร่วมในการพัฒนากลุ่ม การมีความรับผิดชอบสูง สามารถสร้างพลังในการขอกิจกรรมหรือโครงการใหม่ ๆ เข้าสู่หมู่บ้านอย่างมีศักดิ์ศรี การได้รับประโยชน์อย่างเป็นธรรม การมีอิสระในการบริหารกิจกรรม โดยปราศจากการแทรกแซงจากเจ้าหน้าที่ภาครัฐหรือองค์กรเอกชน และมีความเติบโตเข้มแข็งเช่นกองทุน

